

OSMANLI TÜRKÇESİ DERS KİTAPLARI ÜZERİNDE KARŞILAŞTIRMALI BİR ARAŞTIRMA

Doç. Dr. Tuncay Böler, Gaziosmanpaşa Üniversitesi, Fen-Edebiyat Fakültesi, Türk Dili ve Edebiyatı Bölümü,
tuncayboler@gmail.com

ÖZET

Osmanlı Türkçesi veya Osmanlıca denilince genellikle Osmanlı Devleti sınırları içinde yaşayan Türklerin konuşup yazdığı dil anlaşılmaktadır ve Osmanlı Türkçesi terimi çoğunlukla Arap harfli Türkçe metinleri akla getirmektedir. Latin harflerine geçişten sonra bu metinlerin okunup anlaşılabilmesi için ders kitabı mahiyetinde yazılan eserler olmuştur. Bu eserlerden biri Ahmet Cevat Emre'nin *Osmanlı Edebiyatına Hazırlık Dersleri*'dir. 1948 tarihli bu eserin dönemine göre önemli bir çalışma olduğu söylenebilir. Araştırmamızın temelini de söz konusu eser oluşturmaktadır. Ahmet Cevat Emre'nin yeterince bilinmediğini düşündüğümüz bu eseri bir yana bırakılırsa, özellikle üniversitelerde okutulan Osmanlı Türkçesi derslerinde 2000'li yılların başına kadar genellikle Faruk Kadri Timurtaş (*I/Osmanlı Türkçesine Giriş, II/Osmanlı Türkçesi Metinleri, III/Osmanlı Türkçesi Grameri*) ve Muharrem Ergin (*Osmanlıca Dersleri*)'in yazdıkları eserlerin kullanıldığı görülmektedir. 1958 (*Osmanlıca Dersleri*) ve 1977 (*Osmanlı Türkçesine Giriş*) yıllarında ilk baskıları yapılan bu eserler bugün dahi üniversitelerde okutulmaktadır ve günümüze kadar onlarca kez yeniden basılmıştır. Yakın döneme gelindiğinde ise Osmanlı Türkçesini konu alan ders kitapları bakımından daha şanslı olduğu söylenebilir. Zira, bugün çok sayıda Osmanlı Türkçesi kitabının varlığından bahsetmek mümkündür. Emre, Timurtaş ve Ergin'inkilere göre oldukça yeni tarihli bu yayınlar içerisinde dikkatleri çekenlerden biri de Hayati Develi'nin *Osmanlı Türkçesi Kılavuzu 1-2* adlı çalışmasıdır. *Osmanlı Türkçesi Kılavuzu* günümüzde birçok üniversitede Osmanlı Türkçesi derslerinde ders kitabı ihtiyacını karşılamaktadır. Bildiride Ahmet Cevat Emre'nin *Osmanlı Edebiyatına Hazırlık Dersleri*, Muharrem Ergin'in *Osmanlıca Dersleri* ve Hayati Develi'nin *Osmanlı Türkçesi Kılavuzu 1-2* adlı eserleri karşılaştırılmalı olarak incelenecektir. Böylelikle geçmişten günümüze Osmanlı Türkçesini öğretmek bakımından her bir eserin nasıl bir metot kullandığı tespit edilecek ve ders kitaplarından hareketle Osmanlı Türkçesi öğretiminin günümüze gelinceye kadar katettiği mesafe gösterilmeye çalışılacaktır.

Anahtar sözcükler: Osmanlı Türkçesi, ders kitabı, *Osmanlı Edebiyatına Hazırlık Dersleri*, *Osmanlıca Dersleri*, *Osmanlı Türkçesi Kılavuzu 1-2*.

GİRİŞ

Türk dilinin Köktürk Türkçesi, Uygur Türkçesi, Eski Anadolu Türkçesi, Kıpçak Türkçesi vb. dönemlerine odaklanan ve ele aldığı dönemin Türkçesini çeşitli yönleriyle ortaya koyan ders kitaplarının sayısı günümüzde artarak devam etmektedir. Dilimizin bu tarihî devirlerini ele alıp inceleyen kitapların yanında, yine dilin başka bir tarihî dönemi olan Osmanlı Türkçesi öğretimi için yazılmış birtakım ders kitapları da olmuştur. İşte, bu kitaplardan biri de 1948'de Ahmet Cevat Emre¹ tarafından kaleme alınan *Osmanlı Edebiyatına Hazırlık Dersleri*'dir. *Osmanlı Edebiyatına Hazırlık Dersleri*, günümüzde az bilinmekle birlikte dönemine göre değerlendirildiğinde değerli bir eserdir. Mecdut Mansuroğlu'nun Muharrem Ergin'in ilk baskısı 1958'de yapılan *Osmanlıca Dersleri* kitabı için "Unutmamalıdır ki

¹ Girit'in Resmo şehrinde doğan dil bilgini Ahmet Cevat Emre (1876-1961), Darülfünun'da Ural-Altay kürsüsünü kuran Türkolog Giese'nin asistanlığını yapmış, Giese'den fonetik ve linguistik dersleri almıştır. Darülfünun'da dersler vermiş, Dil Encümeni'nde çalışmıştır. Emre'nin başta dil olmak üzere çeşitli konularda yazılmış eserleri ve çevirileri vardır (Daha geniş bilgi için bk. Sağol vd., 2004).

Türkiye’de Arap yazısının kaldırılması ve Edebiyat Fakültesinde Arap yazısı ile Türkçe dersleri konduğundan beri öğrencilerin eline bir kitap vermek kudretini Muharrem Ergin göstermiştir” (Mansuroğlu, 1959, s. 164) şeklindeki tespiti yerinde olmakla birlikte, Ahmet Cevat Emre’nin kitabı da bu anlamda yabana atılacak cinsten değildir ve *Osmanlı Edebiyatına Hazırlık Dersleri* hak ettiği değeri tam anlamıyla bulamamıştır. Ergin’in *Osmanlıca Dersleri*’nden bahsetmişken, 2000’li yılların başlarına kadar Osmanlı Türkçesi öğretimi için özellikle üniversitelerde Muharrem Ergin ve Faruk Kadri Timurtaş’ın kitaplarının kullanıldığını söylemek yanlış olmayacaktır. Bu kitaplar, bugün dahi ders kitabı olarak okutulmaktadır. Günümüzde Emre, Ergin ve Timurtaş’ın Osmanlı Türkçesi öğretimi bağlamında oluşturduğu alt yapıyı da kullanarak meydana getirilen ve Osmanlı Türkçesini daha modern bir biçimde ele alan kitaplar da yayımlanmaktadır². Söz konusu yayınlardan biri de Hayati Develi’nin *Osmanlı Türkçesi Kılavuzu 1-2* adlı çalışmasıdır. “*Osmanlı Türkçesi Kılavuzu*, Türk dili ve edebiyatı bölümlerinin Osmanlıca derslerinde okutulması artık geleneksel hâle gelmiş olan Faruk K. Timurtaş ve Muharrem Ergin kitapları yanında, üçüncü ve daha modern bir seçenek olarak görünmektedir” (Yılmaz, 2001, s. 184).

KURAMSAL ÇERÇEVE

Bildiride Osmanlı Türkçesi öğretiminde ders kitapları bağlamında geline noktaı tespit etmek bakımından *Osmanlı Edebiyatına Hazırlık Dersleri* (=OEHD), *Osmanlıca Dersleri* (=OD) ve *Osmanlı Türkçesi Kılavuzu 1-2* (=OTK1/OTK2) karşılaştırmalı olarak ele alınmaya, böylece Osmanlı Türkçesi kitaplarından hareketle 1948 yılından günümüze Osmanlı Türkçesi öğretiminin katettiği mesafe incelenmeye çalışılacaktır³.

YÖNTEM

Osmanlı Türkçesi ders kitapları bildiride aşağıdaki başlıklar altında değerlendirilecektir:

- Osmanlı Türkçesi Ders Kitaplarının Amacı
- Osmanlı Türkçesi Ders Kitaplarında Türk Dilinin Tarihî Bir Dönemi Olarak Osmanlı Türkçesi
- Osmanlı Türkçesi Ders Kitaplarının Bölümleri
- Osmanlı Türkçesi Ders Kitaplarında Alfabe
- Osmanlı Türkçesi Ders Kitaplarında Türkçe Unsurlar
- Osmanlı Türkçesi Ders Kitaplarında Arapça Unsurlar
- Osmanlı Türkçesi Ders Kitaplarında Farsça Unsurlar
- Osmanlı Türkçesi Ders Kitaplarında Metinler
- Osmanlı Türkçesi Ders Kitaplarında Yazı Türleri
- Osmanlı Türkçesi Ders Kitaplarında Aruz
- Osmanlı Türkçesi Ders Kitaplarında Yazma Etkinlikleri
- Osmanlı Türkçesi Ders Kitaplarında Metot/Yöntem
- Osmanlı Türkçesi Ders Kitaplarında Görsel Materyallerin Kullanımı

² Bu yayınlardan bazılarının künyesi şöyledir: Aksoyak, İ. H. (2011). *Osmanlı Türkçesi Okuma Kitabı*. Ankara: Grafiker Yayınları; Babacan, H., Sakin, O. ve Avşar S. (2013). *Osmanlı Türkçesi Dersleri*. İstanbul: Altınpost Yayınları; Candemir M., Günelan R. (2012). *Osmanlı Türkçesi (Yeni Metod)*. İstanbul: Kayıhan Yayınları; Coşkun, M. (2012). *Uygulamalı Osmanlı Türkçesi*. İstanbul: Dergâh Yayınları; Külekci, N. (2011). *Osmanlı Türkçesi*. İstanbul: Sahhaflar Kitap Sarayı.

³ Faruk Kadri Timurtaş’ın Osmanlı Türkçesi kitabı başta olmak üzere başka çalışmalar da bildiriye dâhil edilebilirdi. Bildirinin boyutu bu şekilde oldukça artacağından bu kitaplar dışarıda bırakıldı.

BULGULAR

Osmanlı Türkçesi Ders Kitaplarının Amacı

Bütün ders kitapları, belirli bir amaca ve belirli bir hedef kitleye yönelik olarak hazırlanır. Bu manada Osmanlı Türkçesi ders kitaplarından OEHD ve OTK'nin Osmanlı Türkçesini **öğrenmek isteyenler için** hazırlandığı eserlerde net bir şekilde ifade edilmiştir. OD'de ise eserin yazılış amacına dair doğrudan kaydedilen bir bilgi yoktur. Fakat OD ile ilgili olarak Mecdut Mansuroğlu tarafından 1959'da yapılan değerlendirmede kitabın yazılış amacı şu şekilde ifade edilmiştir: “Öğrenciler ve genel olarak Arap harfleri ile Türkçe yazılışını **öğrenmek isteyenler için** pratik maksatla kaleme alınmış bir kitaptır” (Mansuroğlu, 1959, s. 163).

Tablo 1: Osmanlı Türkçesi Ders Kitaplarının Amacı

OEHD	OD	OTK
Bu küçük kitap Osmanlıca'yı yazı sistemiyle ve yabancı kelimelere mahsus grameriyle öğrenmek isteyenler için yazılmıştır (Emre 1948, s. 5).	-	<i>Osmanlı Türkçesi Kılavuzu</i> , bir dil bilgisi kitabı değildir; Osmanlı Türkçesini edebî, ilmî, tarihî ve resmî metinleri yazıdan başlayarak metni anlamaya uzanan süreçte öğrenmek için hazırlanmıştır (Develi, 2011a, s. 9).

Yukarıdaki açıklamalardan ve tablodaki alıntılardan da anlaşılacağı üzere burada ele alınıp incelenen Osmanlı Türkçesi kitapları, Osmanlı Türkçesini öğrenmek isteyen öğrenciler için hazırlanmış ders kitabı mahiyetinde çalışmalardır.

Osmanlı Türkçesi Ders Kitaplarında Türk Dilinin Tarihî Bir Dönemi Olarak Osmanlı Türkçesi

Ders kitaplarına çoğu kez kitabın hareket noktası olan konu hakkında genel bilgiler verilmek suretiyle başlanır. Örneğin, Kıpçak Türkçesine dair bir kitapta ilk önce ele alınacak konu Kıpçak Türkçesinin Türk dil tarihi içindeki yeri, Kıpçak Türkçesi ve Kıpçaklar hakkında genel teorik bilgiler olacak, Kıpçak Türkçesinin tam anlamıyla ne olduğu bilinmeden konuyla ilgili başka ayrıntılara girilmesi ise doğru olmayacaktır. Buna göre, Osmanlı Türkçesi ders kitaplarına Osmanlı Türkçesinin Türk dilinin tarihî dönemleri içinde nerede bulunduğu ve Osmanlı Türkçesinin ne olduğuna dair bilgi verilerek başlanması yerinde bir tutum olacaktır.

Türk dilinin *Osmanlı Türkçesi Dönemi* hakkında genel bilgi, burada incelenen ders kitaplarından OEHD ve OD'de yoktur. Emre ve Ergin belki de kitabı takip eden öğrencilerin söz konusu dönem hakkında bilgi sahibi olduğunu düşünmekte veya bu konuyu dersi veren öğretim elemanına bırakmaktadırlar. OTK'de ise Hayati Develi kitaptaki konulara/derslere başlamadan önce yerinde bir şekilde *Osmanlı Türkçesi* başlığı altında Türk dilinin *Osmanlı Türkçesi Dönemi*ne dair bilgi vermektedir:

Tablo 2: Osmanlı Türkçesi Ders Kitaplarında Türk Dilinin Tarihî Bir Dönemi Olarak Osmanlı Türkçesi

OEHD	OD	OTK1
-	-	Osmanlı Türkçesi Türklerin Anadolu'ya 11. yüzyıldan itibaren yerleşmesinden sonra 13. yüzyılda Türkçe Anadolu'da bir yazı dili olarak gelişmeye başladı. [...] Osmanlı Devleti dönemi ise Türk dilinin gerçek bir

		zirvesidir. Bu dönemde, devletin siyasi gücüne denk olarak Türkçe üç kıtada yaygın olarak kullanılan bir dil oldu. [...] Bu dil, Türkçenin yaklaşık altı yüz yıllık bir döneminden başka bir şey değildir. Genel hatlarıyla ifade edecek olursak Türkiye Türkçesini şu dönemlere ayırabiliriz: 1. Tarihi Türkiye Türkçesi (Osmanlı Türkçesi) a. Eski Osmanlı Türkçesi (Eski Türkiye Türkçesi): 13. yüzyıldan 15. yüzyılın ortalarına kadar. b. Klasik Osmanlı Türkçesi: 15. yüzyılın ortalarından 18. yüzyıla kadar. c. Yeni Osmanlı Türkçesi: Tanzimat döneminden 1908'e kadar. 2. Yeni Türkiye Türkçesi (Bugünkü dilimiz): 1908'den günümüze kadar. Bu tasnif, daha çok dilin söz varlığının niteliğine ve söz dizimindeki değişimlere göre yapılmıştır (Develi, 2011a, s. 11-12). [...]
--	--	---

Osmanlı Türkçesi Ders Kitaplarının Bölümleri

Konuların belli bir plan dâhilinde ele alınıp incelenmesi ders kitaplarının önemli özelliklerinden biridir. Bu gözle bakıldığında Osmanlı Türkçesi ders kitaplarında konu planı bakımından bir birliktelik söz konusudur. Aşağıdaki tabloda da görüldüğü gibi, alfabenin tanıtılmasından sonra kitaplarda *Türkçe unsurlar*, *Arapça unsurlar*, *Farsça unsurlar* ve *Metinler* bölümleri yer almaktadır. Bu bölümlerden başka OD'de ayrı bir bölüm olarak ve geniş bir şekilde ele alınan *Yazı Çeşitleri*'nden OTK1'de 2. derste *Yazı* başlığı altında kısaca bahsedilmiş (Develi, 2011a, s. 24-26) yine kitabın başka bölümlerinde bir kısım yazı (hat) örneklerine yer verilmiştir. OEHD'de *yazı çeşitleri* yoktur. Ayrıca OD'de müstakil bir bölüm olarak kısaca da olsa değinilen *Aruz*'un OEHD ve OTK'de yer almadığını belirtmek gerekir.

Tablo 3: Osmanlı Türkçesi Ders Kitaplarının Bölümleri

	OEHD	OD	OTK ⁴
1. bölüm	Osmanlıca'nın Yazı Sistemi Türkçe El Yazmalarından Örnekler Osmanlıcada Türkçe Kelimelerin İmlası (s. 3-27)	Eski Yazı Türkçe Kelimelerin İmlası (s. 1-25)	Alfabe Türkçe Unsurların İmlası (OTK1, s. 13-150) ⁵
2. bölüm ⁶	Arapça Kelimeler (s. 28-106))	Arapça Unsurlar (s. 27-75)	Arapça Kelimelerin Yapısı (OTK2, s. 11-116)
3. bölüm	Farsça Kelimeler (s. 107-128)	Farsça Unsurlar (s. 77-89)	Farsça Kelimelerin Yapısı (OTK2, s. 117-146)

⁴ Aslında OTK bu şekilde bölümler hâlinde düzenlenmemiştir. Fakat yine de kitabın genel kurgusuna bakıldığında -eserin başında yer alan *Osmanlı Türkçesi Kılavuzu Hakkında* başlığı altında da bahsedildiği gibi- 1. ciltte çoğunlukla Türkçe, 2. ciltte ise Arapça ve Farsça unsurların ele alındığı görülmektedir. 2. ciltte Arapça ve Farsça yapıların Türkçe söz dizimi içinde nasıl kullanıldığı üzerinde de durulmuştur. Bu sebeple kitapta tablodaki gibi bir bölümlendirmenin var olduğundan bahsetmek yanlış olmayacaktır.

⁵ Burada 2. cilde geçilmeden s. 151-199 arasında *Farsça yapıtlı tamlamalar*, *Farsça sıfat tamlamaları*, *Farsça sıfat tamlamalarında uyum*, *Arapça kelimelerde cinsiyet kategorisi*, *tesniye (ikilik) kategorisi*, *üç kelimeden oluşan Farsça tamlamalar*, *ay adları*, *takvimle ilgili tabirler*, *Arapça kelimelerin yapısı* konularına da değinilmiştir.

⁶ OEHD'de aslında *birinci bölüm* dışında ayrılmış başka bölümler yoktur. Fakat eserin genel yapısı dikkate alındığında -OTK'de olduğu gibi- bu şekilde bir bölümlendirmenin söz konusu olduğundan bahsedilebilir.

4. bölüm	Osmanlı Şiirlerinden Örnekler (s. 129-154)	Yazı Çeşitleri (s. 91-120)	Osmanlı Türkçesi Söz Dizimi Özellikleri (Arapça ve Farsça yapıları tamlamalar, birleşik sıfatlar, Arapça söz kalıpları vb.) (OTK2, s. 147-206)
5. bölüm	-	Aruz (s. 121-124)	Metinler (OTK1, s. 7-249) (OTK2, s. 7-230)
6. bölüm	-	Metinler (s. 17-229)	-

Sonuç olarak, Osmanlı Türkçesinin özellikle Arapça ve Farsçadan çok sayıda kelime alması dolayısıyla Türk dilinin bu dönemini ele alıp inceleyen ders kitaplarında Türkçe unsurlar yanında Arapça ve Farsça unsurlara da yer verilmiştir. Böylelikle, Osmanlı Türkçesi ders kitapları genel itibarıyla *Türkçe, Arapça ve Farsça Unsurlar* ile okuma parçalarının yer aldığı *Metinler* bölümlerinden oluşmuştur. Ergin bu bölümlere ek olarak kitabına *Yazı Çeşitleri* ve *Aruz* biçiminde iki bölüm daha ilave etmiştir.

Osmanlı Türkçesi Ders Kitaplarında Alfabe

Osmanlı Türkçesi ders kitaplarında yazının sağdan sola yazılması, harflerin birçoğunun birleştirilmesi, harflerin başta, sonda ve ortada yazılış biçimlerinin ayrı olması vb. temel kurallar/ilk bilgilerden sonra *alfabeye* geçilmektedir. Burada diğerlerinden farklı olarak Ahmet Cevat Emre OEHD’de alfabe tablosundan hemen önce *Atatürk yurdumuzu kurtardı* cümlesini Osmanlı harfleri ile yazmış ve ardından *Sıra ile işaretleri veriyoruz* diyerek cümleyi oluşturan her bir heceyi Osmanlı yazısına göre incelemiştir. Emre’nin böyle yaparak kitaptaki konulara farklı bir başlangıç yaptığı söylenebilir:

آتاتورك يوردوموزى قورتاردى Sıra ile işaretleri veriyoruz	
آ	Bu işaret A seslisinin yerini tutar. Buna hemze elif denilir. Türkçe kelimelerin başına gelen a’lar bu harfla yazılır.
ا	Bu işaret ta hecesidir. ا kısmı te ت harfinin başıdır. ا kısmı elif ا harfinin bitişik şeklidir.
تورك	Bu: <i>Türk</i> kelimesidir. Başta ت (te başı) vardır. Sonra, ü yerini tutmak üzere و gelmiştir. Buna bitişik vav denilir. Ondan sonra ر=r, ك=k gelir. ر (re) harfi önce gelen vav و harfine ve sonra gelen ك keline bitişmez.
يور	Bu: <i>gur</i> hecesidir. ا=y (y başı), و=u (bitişik vav), ر=r (bitişmemiş re).
د	Bu: د=d (bitişmemiş dal) harfidir; du hecesi değerindedir.
مى	Bu: <i>muzu</i> heceleridir. م=mu (mim başı), زى=zu: ز (bitişik z) (bitişmemiş y) harfleriyle yazılmıştır.
[...]	
(Emre, 1948, s. 6)	

Eserlerde tablo hâlinde *alfabe* verilirken temel ilke ise, harflerin bitişmemiş/aslı şekilleri ve başta (soldan bitişik), ortada (her iki taraftan bitişik), sona (sağdan bitişik) yazımları şeklindedir. Burada OEHD’de harflerin ses değerlerine işaret edildiğini de belirtmek gerekir:

Tablo 4: Alfabe tablosu⁷(Emre, 1948, s. 8-9)

Harfin ismi	Bitişme- miş şekli	Sağdan bitişmiş şekli	Sağdan ve soldan bitişmiş	Soldan bitişmiş şekli	Değeri, hangi dile mahsus olduğu
Hemze	أ, إ	أ, ؤ, ع	أ	—	Kelime başında (e) değeriyle- dir. Arap kelimelerindeki kul- lanılışı görülecektir.
Hemze - elif	آ	—	—	—	Kelime başında (a) değeriye- lidir.
Elif	ا	ا	—	—	Vokal (a) değerindedir (kelime ve hece sonunda)
Be (ar. ba)	ب	ب	ب	ب	Seslek dudaksıl kapantılı (b) değerindedir.
Pe	پ	پ	پ	پ	Sağır dudaksıl kapantılı (p) değerindedir.
Te (ar. ta)	ت	ت	ت	ت	Sağır dişsil kapantılı (t) değe- rindedir.
Se (ar. tha)	ث	ث	ث	ث	Sağır dişsil aralıklı (th) değe- rindedir; Arapçaya mahsustur.
Cim	ج	ج	ج	ج	Seslek dişsil sürtüşlü (c) değe- rindedir.

[...]

OTK1’de *Harflerin Bitişme Tablosu*’nda harflerin başta, ortada ve sondaki şekillerine birer örnek kelime de eklenmiştir. Diğer kitaplarda rastlanılmayan⁸ bu durum oldukça faydalıdır. Zira, harfler öğretilirken öğrenciye bu şekilde okuma uygulaması yapma/örnekler görme imkânı da sağlanmıştır:

⁷ Sayfa sayısı oldukça artacağı için bildiriye tabloların tamamı alınamıştır.

⁸ OD’de kitabın arkasındaki *Metinler* bölümüne geçilmeden hemen önce birkaç sayfalık *Alıştırma*lar yer almaktadır. *Alıştırma*larda Osmanlı harflerinin listesi yeniden verildikten sonra her bir harfin başta, ortada ve sondaki şekillerine örnekler sunulmuştur.

Sonda	Ortada	Başta	Aslı şekil	Sonda	Ortada	Başta	Aslı şekil
ث	ث	ث	ث	ا	ا	ا	ا
عبث abes	كثير kesir	اثر eser		ارابا araba	بابا baba	او ev	
ج	ج	ج	ج	ب	ب	ب	ب
حج hacc	گیجه gice	جام câm		لب leb	بیک bebek	بش beş	
چ	چ	چ	چ	پ	پ	پ	پ
سج seç	چیچک çiçek	چام çam		هپ hep	تپه tepe	پاپا papa	
ح	ح	ح	ح	ت	ت	ت	ت
صح sahh	قحط kaht	حق hakk		گیت git	بتر beter	تر ter	

[...]

Tablo 5: Harflerin Bitişme Tablosu
(Develi, 2011a, s. 16)

OD’de diğer kitaplardan farklı olarak *kitap yazısı*nın yanında *el yazısı*ndaki harfleri (rika) gösteren tablo da eklenmiştir:

Tablo 6: Alfabe-Kitap Yazısı (Ergin, 2012, s. 4-5)

Kitap Yazısı						
Transkrip siyonu	Sonda (Sağdan bitişik)	Ortada (Her iki taraftan bitişik)	Başta (Soldan bitişik)	Harfler	İsimleri	Karşılıkları
' , a, e	ا	ا	ا	ا	elif	a, e
b	ب	ب	ب	ب	be	b
p	پ	پ	پ	پ	pe	p
t	ت	ت	ت	ت	te	t
s	ث	ث	ث	ث	se	s
[...]						

Tablo 7: Alfabe-El Yazısı (Ergin, 2012, s. 6-7)

El Yazısı			
Sonda	Ortada	Başta	Harfler
ا	ا	ا	ا
ب	ب	ب	ب
پ	پ	پ	پ
ت	ت	ت	ت
ث	ث	ث	ث
ج	ج	ج	ج
[...]			

Alfabeden hemen sonra OD ve OTK1'de *hareke* (şedde, tenvin, sükûn, vasla, üstün, esre, ötre vb.) konusunun ele alındığı görülmektedir. Esasen el yazması eserler dışında Osmanlı Türkçesinde hareke kullanımından bahsetmek mümkün değildir. Nitekim bunun farkında olan Muharrem Ergin de OD'de bu işaretlerin ancak eski harekeli metinlerde görüldüğünü, Osmanlı Türkçesinde normal harekesiz yazıda bu işaretlerin kullanılmadığını, ancak bir kelime bilhassa belirtilmek istenirse bu işaretlere başvurulduğunu ifade etmektedir (Ergin, 2012, s. 12-13). Aslında bu konunun harekeli el yazması eserlerden de alınacak örneklerle, kısaca dahi olsa, anlatılması matbu olmayan eski eserleri okumak bakımından faydalı olacaktır. Burada son olarak, incelenen eserlerden OEHD'de hareke konusunda altıncı derste şedde ve tenvinden bahsedilmekle (Emre, 1948, s. 29) yetinildiğini belirtelim.

Aşağıdaki tabloda Osmanlı Türkçesi ders kitaplarında hangi harekelere yer verildiği gösterilmiştir:

Tablo 8: Osmanlı Türkçesi Ders Kitaplarında Harekeler

	OEHD	OD	OTK
Üstün	-	+	+
Ötre	-	+	+
Esre	-	+	+
Cezim	-	+	+
Şedde	+	+	-
Tenvin	+	+	+
Vasla	-	+	-

Alfabe konusuyla ilgili olarak *transkripsiyon*dan da bahsetmek gerekir. Transkripsiyon (çeviri yazı) bir yazıyı bütün ses inceliklerini belirterek başka bir alfabeye çevirme yoludur. Transkripsiyon konusunun kitaplarda yer alması, hatta ilk derslerden başlamak üzere çeviri yazının öğrencilere layıkıyla öğretilmesi yararlı olacaktır. Zira, mesela Türk dili ve edebiyatı bölümünde okuyan bir öğrenci için transkripsiyonu bilmek ve bir metni doğru bir biçimde transkribe edebilmek önemlidir. Bu gözle bakıldığında Osmanlı Türkçesi ders kitaplarından OEHD'de transkripsiyon konusuna yer verilmediği görülmektedir. Hayati Develi, OTK1'de (Develi, 2011a, s. 15) sadece bir tablo ile transkripsiyon alfabesini vermekle yetinmiş, kitabın ikinci cildinin son dersinde (Develi, 2011b, 32. ders) ise konuyu detaylandırarak ele almıştır. Yukarıda da değinildiği gibi metinleri doğru bir biçimde transkribe edebilmek Osmanlı Türkçesi

dersini alan Türk dili ve edebiyatı, tarih gibi bölümlerde önemli bir husustur. Dolayısıyla, transkripsiyonun ele alındığı söz konusu dersin kitabın birinci cildinde ilk konulardan biri olarak verilmesi daha uygun olacaktır. Öte yandan, OD'de Muharrem Ergin, kitabının başındaki alfabe tablosuna transkripsiyon işaretlerini de eklemek suretiyle transkripsiyon harflerine yer vermiştir.

Osmanlı Türkçesi Ders Kitaplarında Türkçe Unsurlar

Osmanlı Türkçesi ders kitaplarında *Türkçe unsurlar* bölümü *ünlülerin başta, ortada ve sonda yazılışları* ve *eklerin yazılışları* üzerine bina edilmiştir. Kitaplar *Türkçe unsurlar* bakımından değerlendirildiğinde OEHD'de oldukça sınırlı bilginin yer aldığını söylemek yanlış olmayacaktır. Eserde üç buçuk sayfa tutan bölümde Türkçe kelimelerde ünlülerin yazılışı üzerinde durulmuştur. Burada ünsüzlerin durumuyla/yazılışıyla ilgili herhangi bir bilgi yoktur. Eklerin yazılışına gelindiğinde ise OEHD'de konu genel bir kural hâlinde "Bükün eklerinden vokalle bitmeyenlerin vokali, dar olsun geniş olsun, yazılmaz; fakat iki heceli ekleri bitişmez harfle biten temele bağlayan vokali yazmak ve yazmamak caizdir." (Emre, 1947, s. 12-13) notu ile özetlenmiş ve aşağıdaki örnekler verilmiştir:

a)	اوم : evim, اوك : evin; اناج : ağacım, اناجك : ağacın; اومز : evimiz, اولم : evlerim, اولمك : evlerin, اولمزم : evlerimiz, اولمكزم : evleriniz;
b)	كدم : geldim, كدك : geldin, كدك : geldik, كدكز : geldiniz; كيرم : gelirim, كيرسك : gelirsin, كيرز : geliriz, كيرسكز : gelirsiniz; كشم : gelmişim, كشدك : gelmişin, كشدك : gelmiştik, كشدكز : gelmiştiniz... vb.
c)	يوردم : yurdum, يوردك : yurdun, يوردمزم : yurdumuz, يوردكز : yurdunuz; كوزم : gözüm, كوزك : gözün, كوزمزم : gözümüz, كوزكز : gözünüz, كوزلم : gözlerim, كوزلك : gözlerin, كوزلمزم : gözlerimiz, كوزلكز : gözleriniz vb.
d)	كليورم : geliyorum, كليورز : geliyoruz, كليورسكز : geliyorsunuz; كيريورم : giriyorum, كيرiyorز : giriyoruz, كيريورسكز : giriyorsunuz; كزيوردم : geziyordum, كزيوردكز : geziyordunuz vb.
(Emre, 1948, s. 12)	

OTK'de ise *Türkçe unsurlar* incelenirken ünlülerin yanında ünsüzlerin de söz konusu edilmesi önemlidir. Kitapta Türkçe kelimelerde bugünkü alfabeden farklı olarak kimi harflerin (kaf-kef, gayın-gef, tı-te, sad-sin) yalnızca kalın ünlülerle veya yalnızca ince ünlülerle kullanıldığı hakkında bilgiler ve örnekler verilmiştir. Hayati Develi'nin OTK'de Türkçe kelimelerdeki ünlülerin yazımından sonra, karşılaştırma yapılmasına da imkân sağlaması açısından, 9, 10 ve 11. derslerde Arapça ve Farsça kelimelerde ünlülerin yazılışı ile Türkçede ses karşılığı bulunmayan harfler (peltek se, zel, ha, hı, he, dat, zı) ve ayın ile hemzedden bahsetmesi oldukça yerindedir.

Osmanlı Türkçesinde kalıplaşmış yazımların başında zamirlerin yalın ve çekimli şekilleri gelmektedir. OTK'de 14. ders Türkçe zamirler konusuna ayrılmıştır. OEHD ve OD'de zamirler konusu ele alınıp incelenmiş değildir. OTK'de 14. derste Türkçe sayıların yazımı ve sayıların yazımındaki kalıplaşmalara (yirmide olduğu gibi) da yer verilmiştir. Kitabın bundan sonraki kısmı çoğunlukla Türkçedeki *eklerin yazımına* ayrılmıştır.

OD'de *Vokallerin Yazılışı*'ndan sonra *Türkçe kelimelerin imlasına* değinilmiştir. Burada kelime başında, içinde ve sonunda vokal yazılışlarından sonra *e'lerin i ile yazılması*, *d'lerin tı ile yazılması*, *sonda t, p, ç yazılması* üzerinde durulmuş, ardından *eklerin yazılışı*na geçilmiştir. Bunlardan başka, kitapta Türkçedeki eklerin Osmanlı Türkçesindeki yazılışları örnekler verilerek genel hatlarıyla anlatılmıştır. Ergin kitabında, klasik bir yöntem kullanarak, eklerin yazılışlarını özetlemekle yetinmiş, öğrenciler için herhangi bir alıştırmaya veya uygulama çalışmasına yer vermemiştir. Ayrıca Ergin burada eklerin yazılışlarına değindikten sonra Arapça unsurların ele alındığı bölüme geçmeden önce *ebcet hesabından* bahsetmiştir. Ebcet hesabına yer veren tek Osmanlı Türkçesi kitabı OD'dir.

Sonuç itibarıyla, Türkçe unsurlar bakımından OEHD'de oldukça özet ve sınırlı bilgilerin bulunduğundan söz etmek mümkündür. OD'de Türkçe unsurlar OEHD'ye göre biraz daha geniş ama yine de genel hatlarıyla ele alınmıştır. OTK'de ise Türkçe unsurların detaylı bir biçimde ele alındığı, birtakım alıştırmaya ve uygulama çalışmalarıyla Türkçe unsurların işlendiği görülmektedir.

Aşağıdaki tabloda her bir eserde Türkçe unsurlar bakımından hangi konulara yer verildiği gösterilmiştir:

Tablo 9: Osmanlı Türkçesi Ders Kitaplarında Türkçe Unsurlar

OEHD (s. 10-27)	OD (s. 14-25)	OTK (OTK1 s. 31-150)
İmla Kuralları 3. ders Kelime başında ve ortasında /e/'nin yazımı Kelime başında ve ortasında /a/'nın yazımı Kelime başında ve ortasında /ı/ ve /i/'nin yazımı Kelime başında ve ortasında /o/, /ö/, /u/ ve /ü/'nün yazımı Sonda (kelime ve eklerde) /e/ ve /a/'nın yazımı Sonda (kelime ve eklerde) /ı/, /i/ ve /u/, /ü/'nün yazımı Kapalı /e/'nin yazımı Emir 3. kişi çekimindeki -sIn/-sUn ekinin yazımı	Vokallerin Yazılışı OD'de <i>Türkçe kelimelerin imlasına</i> geçilmeden önce <i>Vokallerin Yazılışı</i> şeklinde bir başlık vardır. Ergin burada Arap alfabesinin vokal işaretlerinin Türkçe için yetersizliğini ifade ederek (Ergin, 2012, s. 14) konuya başlamıştır. Ardından vokallerin başta, ortada ve sondaki yazımları bir tablo ile gösterilmiştir.	4. ders Türkçe ünlülerin yazılışı (/a/ ve /e/'nin yazımı)
	Kelime başında /a/'nın yazımı	5. ders Ünsüzlerin özellikleri (k=kaf, kef, ğ=gayın, kef, s=sad, sin, peltek se, t=tı, te)
	Kelime başında /e/'nin yazımı	6. ders Türkçe ünlülerin yazılışı (/o/, /ö/, /u/, /ü/'nün yazımı)
	Kelime başında /ı/ ve /i/'nin yazımı	7. ders Türkçe ünlülerin yazılışı (/ı/, /i/'nin yazımı)
	Kelime başında /o/, /ö/, /u/ ve /ü/'nün yazımı	8. ders Türkçe ünlülerin yazılışı (kelime başında ve sonunda /e/'nin yazımı) ⁹

⁹ 9. derste **Arapça** ve **Farsça** kelimelerde ünlülerin yazılışı, şedde konuları işlenmiştir.

	Vokallerin İmlası Türkçe kelimelerin imlası Köklerin yazılışı Kelime başında vokal yazılışı	<i>Özet: Türkçedeki ünlülerin yazılışı</i> 10. ders ¹⁰ kâf-ı Farisî, /ñ/ ünsüzü 12. ders Türkçe eklerin yazılışı (çokluk eki -lAr, yapım ekleri -lIk/-lUk, -CI/-CU, -II/-IU, -sIz/-sUz, -ki, -CA, -CIk/-CUk, -cAgIz, -ncI/-nCU, -mAk, -mA, -IcI/-UcU, -lA, -lAş, -lAn, -DIr/-DUr, -Il/-Ul, -Iş/-Uş)
	Kelime içinde vokal yazılışı	13. ders Zarf-fiil (-Ip/-Up, -IncA/-UncA, -ArAk, -A, -DIkCA/-DUkCa, -AlI, -mAdAn, -iken/-ken) ve sıfat-fiil (-An, -DIk/-DUk) eklerinin yazılışı
	Kelime sonunda vokal yazılışı	14. ders Türkçe zamirler (<i>ben, sen, o, biz, siz, onlar</i> ve bu zamirlerin hâl eki almış biçimleri), Türkçe sayılar
	/e/'lerin i ile yazılması	15. ders Bildirme ekleri
	/d/'lerin t ile yazılması	16. ders Hâl ekleri (ilgi hâli -In/-Un, -nIn/-nUn, yönelme hâli -A, yükleme hâli -I/-U, bulunma hâli -DA, ayrılma hâli -DAn, vasıta hâli -lA)
	Sonda /t/, /p/, /ç/ yazılması	17. ders İyelik ekleri (-m/-Im/-Um, -n/-In/-Un, -I/-sI/-sU, -mIz/-mUz/-ImIz/-UmUz, -nIz/-nUz/-InIz/-UnUz, -lArI)
	Eklerin yazılışı Yardımcı sesler	18. ders Kapalı /e/'nin yazılışı, soru edatı mI/mU'nun yazılışı
	İsimden isim yapma ekleri (-lIk/-lUk, -CI/-CU, -II/-IU, -lIm/-lUm, -sIz/-sUz, -ki, -CIk/-cUk, -cAk, -CA, -nCI/-ncU)	19. ders Görülen geçmiş zaman (-DI/-DU) eklerinin yazılışı ve görülen geçmiş zamanın olumsuz biçiminin yazılışı, /d/'nin t ile yazılışı
	Fiilden isim yapma ekleri (-mAk, -mA, -IcI/-UcU, -tI/-tU)	20. ders Geniş zaman (-r/-Ar/-Ir/-Ur) eklerinin yazılışı, geniş zamanın olumsuzu
	Fiilden fiil yapma ekleri (-mA, -t, -DIr/-DUr)	21. ders Öğrenilen geçmiş zaman (-mIş/-mUş) eklerinin yazılışı, öğrenilen geçmiş zamanın olumsuzunun yazılışı
	İsim işletme ekleri Çokluk eki (-lAr)	22. ders Şimdiki zaman (-yor) çekiminin

¹⁰ 10. derste bunların yanında Türkçede ses karşılığı bulunmayan harflerden (peltek se, zel, ha, hı, he, dat, zı), 11. derste ayın ve hemzeden bahsedilmiştir.

		yazılışı, şimdiki zamanın olumsuzunun yazılışı
	İyelik ekleri (-m, -n, -I/-U, -sI/-sU, -mIz/-mUz, -nIz/-nUz, -IArI)	23. ders Gelecek zaman (-AcAk) çekiminin yazılışı, gelecek zamanın olumsuzunun yazılışı
	Hâl ekleri Genitif eki (-In/-Un, -nIn/-nUn) Akkuzatif ekleri (-I/-U, -nI/-nU) Datif eki (-A) Lokatif eki (-DA) Ablatif eki (-DAn) Eşitlik eki (-CA)	24. ders Dilek-şart (-sA) kipinin yazılışı, dilek-şart kipinin olumsuzunun yazılışı, bazı edatlar (ile, için, niçin)
	Soru eki (mI/mU)	25. ders İstek ve emir kiplerinin yazılışı, istek ve emir kiplerinin olumsuzunun yazılışı, iç sesteki /y/ ve /v/ sesleri, kalıplaşmış olarak kef ile yazılan bazı kelimeler (<i>bey, tiiy, güvercin, gövde, üveyik</i> vb.), <i>Arapça ve Farsça kelimelerin tanınması</i>
	Şahıs ekleri Birinci tip -Im/-Um, -sIn/-sUn, -Iz/-Uz, -sInIz, -sUnUz, -IAr İkinci tip -m, -n, -k, -nIz/-nUz, -IAr	26. ders Gereklilik kipinin yazılışı, gereklik kipinin olumsuzunun yazılışı, -mAktA ile yapılan şimdiki zamanın yazılışı, nazal /n/ (ñ)'nin yazılışı, kalın sıradan kelimelerde /k/'nin kaf ile, /t/'nin tı ile, /s/'nin sad ile yazılışı
	Şekil ve zaman ekleri Geniş zaman eki (-Ar) Geçmiş zaman eki (-DI//DU, -mIş/-mUş) Gelecek zaman eki (-AcAk) Emir ekleri (-AyIm, -sIn/-sUn, -AlIm, -In/-Un, -InIz/-UnUz, -sInIAr/-sUnIAr) Şart eki (-sA) İstek eki (-A) Gereklik eki (-mAlI)	27. ders Ek-fiil (şimdiki zaman, görülen geçmiş zaman, öğrenilen geçmiş zaman) ve birleşik fiil çekimlerinin (hikâye, rivayet, şart) yazılışı, damaksı /ñ/ sesinin yazıldığı ekler (ilgi hâli -İñ/-Uñ//nİñ/-nUñ, <i>ben, sen, o</i> zamirlerinin yönelme hâli almış şekilleri, çokluk ve teklik 2. şahıs ekleri, görülen geçmiş zaman ve şart çekimlerinin teklik ve çokluk 2. şahıs ekleri, geniş zaman, şimdiki zaman, öğrenilen geçmiş zaman, istek ve gereklik kipleri çekiminde teklik ve çokluk 2. şahıs ekleri, emir çekiminde 2. çoğul şahıs, bildirme teklik ve çokluk 2. şahıs çekiminde)
	Bildirme ekleri (-Im/-Um, -sIn/-sUn, -DIr/-DUr, -Iz/-Uz, -sInIz/-sUnUz, -DIrIAr, -DUrIAr)	
	Soru eki (mI/mU)	
	Partisip ekleri (-An, -DIk/-DUk, -	

	mAz) Gerundim ekleri (-I/-U, -Ip/-Up, - ArAk, -IncA/-UncA, -All, - mAdAn, -ken)	
	Bazı edatlar (ile, -la, dahi, çünkü, belki, da, ki, için, kadar)	
	Rakamlar	

Osmanlı Türkçesi Ders Kitaplarında Arapça Unsurlar

Osmanlı Türkçesi ders kitaplarının içeriklerinin önemli bir bölümünü *Arapça unsurlar* oluşturmaktadır. Arapça kelimelerin yapısı, vezni, aksam-ı seba, Arapçada çokluk, mastarlar, ism-i fail ve ism-i meful kavramları, tamlamalar (terkipler) vb. kitaplarda az ya da çok ele alınan konular arasındadır. Bunlar içinde Arapçanın da yapısı gereği üzerinde en çok durulan konu kalıplar/vezinlerdir. Aslında Osmanlı Türkçesi öğrenenlerin en çok zorlandığı konuların başında Arapça kelimelerin kalıpları gelmektedir. Öğrenciler her bir kalıbı öğrenmekte güçlüklerle karşılaşmaktadırlar. Üstüne üstlük bir de *i'lâl* adı verilen istisnai durumların olması kalıpları öğrenmeyi daha da zor hâle getirebilmektedir. Arapçadaki kalıpların öğretimi bakımından Osmanlı Türkçesi ders kitapları incelendiğinde, konunun eserlerde çoğunlukla birbirine benzer şekilde ele alınıp incelendiğini söylemek yanlış olmayacaktır. Özellikle OEHD ve OD'de kalıpların öğretimindeki yöntem, ilgili kalıpla ilgili bilgilerden sonra örnekler vermek şeklindedir.

Burada örnek olması bakımından *tef'il bâbının* Osmanlı Türkçesi ders kitaplarında hangi suretle ele alındığı aşağıda gösterilmiştir:

ON ALTINCI DERS

40. تيفيل vezni; فعل üç harflisinin başına ت عين ile لام arasında ي ge-
tirerek türetilir. Örnekler:

ترتيب'den ترتیب : tertib “sıraya koyma, düzen verme,,

تشكيل'den تشكىل : teşkil “bir biçim verme, belirli şekil altına getirme,,

تقطيع'dan تقطيع : takt'ı “belirli keseklere ayırma,, (koşuğu, manzum mısraı).

تقريب'tan تقريب : takrib “yaklaştırma, yanaştırma,,

تقبيح'tan تقبيح : takbih “ayıplama, çirkin bulma,,

تقديم'den تقديم : takdim “önceleme, öne geçirme, sunma,,

[...]

41. Çatı ve anlam deyresi

a) Bu vezin, üçlülerden geçişli çatı (تا) üzerine yeni mastarlar, ey-
lem isimleri kurar; تعلم'den “öğretme,, gibi.

b) Ortak (mavsuf) isimlerden, isim kavramı üzerine, geçişli yeni mas-
tarlar, eylem isimleri türetir; تشكىل'den “bir biçim altına getirme,
belirli biçim altında yaratma,, gibi.

c) Sayı isimlerinden ulaştırma veya bölme kavramıyla yeni fiiller
türetir; تحسین “ondalığını hesaplama, ondalama,, تثليث üçe ulaştırma, üçleme
üç olduğuna inanma,, توحيد “birleme, birleştirme,, ترسيم “dörtleme, kare
kılma,, , تخميس “beşleme, beşteleme, beşte birini hesaplama,, , تصيف «yarı-
lama, ikiye bölme» v. b.

[...]

42. اعلال **vezninin şekilleri** تفعیل

Mehmuzu : اثر eser'den تأثیر : te'sir "iz bırakma, bir etki yapma,,
 أساس : temel,, den تأسيس : te'sis. "temellendirme, bir temel verme,
 bir temel üzerine kurma,,
 Misali : وقار'dan توقيّر : tevkîr "ağırlama,,
 توفيق'tan, توفيق : tevfik "uygun getirme,,
 توضيح'tan, توضيح : tavzih "açıklama, açık kılma,,
 وكالات'ten, توكيل : tevkil "vekil tutma, vekillik verme,,
 Nakısı : رضا'dan ترصيه : tarziye "işlenen kusurdan af dileyerek hoşnut,
 razı kılma,,
 تسويه'dan تسويه : tesviye "düz, düzgün bir hale getirme,, (سوى pek
 kullanılmış değildir).
 تصفيه'dan تصفيه : tasfiye "temizleme; sonuca erdirmе,,
 [...]

(Emre, 1948, s. 47-50)

2. تفعیل *tef'il*

Fonksiyonu geçişli, kuvvetli faktitif ve isimden fiil yapmaktır. فعل üçüzlü kökünün başına bir *te*, son harfinden evvel bir *ye* getirmek suretiyle yapılır. Beş harfli; kapalı iki heceli; ilk vokali *a*, *e*, ikinci vokali uzun *i* (î olan bir vezindir. Bu kalıba uygun masdarlar bu vezindedir: تشكيل *teşkil* (شکل *şekl*'den), تحسین *tahsîn* (حسن *hüsn*'den), تادیب *te'dîb* (عده *edeb*'den) gibi.

Nâkışlarda, mehmuzlarda (son harfi hemzeli olanlarında) ve bazı sâlimlerde bu vezin tef'ile şekline geçer: تجزيه *tecziye* (جزا *cezâ*'dan), ترصيه *tarziye* (رضا *rızâ*'dan), تسويه *tesviye* (سوى *sevîy*'den), تصفيه *tasfiye* (صفوت *savfet*'ten), تذكرة *tezkiye* (ذكر *zîkr*'den), تجربه *tecribe* (جرب *cerb*'den) gibi. Bazan da تفلله *tefillle* olur: تتمه *tetimme* (تمام *tamâm*'den) gibi.

İsm-i fâ'ili

İsm-i fâ'ili مفعّل müfa"il veznindedir. müfa"il فعل üçüzlü kökünün başına bir *mim* ilâvesiyle yapılır. Dört harfli; üçüncü harfi şeddeli; birincisi açık, ikincisi ve üçüncüsü kapalı üç heceli; ilk vokali *u*, *ü*, ikinci vokali *a*, *e*, üçüncü vokali *i* olan bir vezindir. Hece ve harf durumu bu kalıba uygun kelimeler bu vezinde olur: ترتيب *mürettib* (ترتيب *tertib*'den), tertib'den), متقّد *münekkid* (تنقيد *tenkid*'den), muvahhid (توحيد *tevhiid*'den), مسكن *müsekin* (تسكين *teskin*'den) gibi.

Nâkışlarda مفعّلي müfa"i şekline geçer: مربّي *müebbî* (تربيه *terbiye*'den), مسمّى *mü-semmi* (تسميه *tesmiye*'den) gibi.

İsm-i mef'ûlü

İsm-i mef'ûlü مفعّل müfa"al veznindedir. müfa"al فعل üçüzlü kökünün başına bir *mim* ilâvesi ile yapılır. Dört harfli; üçüncü harfi şeddeli; birincisi açık, ikincisi ve üçüncüsü kapalı üç heceli; ilk vokali *u*, *ü* ikinci ve üçüncü vokali *a*, *e* olan bir vezindir. İsm-i fâ'ili vezninden tek farkı son vokalinin *a*, *e* olmasıdır. Bu kalıba uyan kelimeler bu vezindedir: مؤسس *müesses* (تأسيس *tesîs*'den) gibi.

Nâkışlarda مفعّلي müfa"â şeklinde olur: مُجَلّئ *mücellâ* (تجليه *tecliyeh*'den), مسمّى *mü-semma* (تسميه *tesmiye*'den) gibi.

(Ergin, 2012, s. 42-43)

Görüldüğü üzere OEHD ve OD'de *tef'il* kalıbı hakkında verilenler klasik bir yöntemle konuyla ilgili bilgi ve örneklerden oluşmaktadır. Kalıbın öğretimine yönelik başka herhangi bir

etkinlik söz konusu değildir. OTK'de diğer derslerde olduğu gibi kalıpların anlatıldığı derslerde de yer alan alıştırmalar, öğrencilere kalıplarla ilgili uygulama yapma imkânı sağlamaktadır:

7. Ders

Tefîl تفعیل Bâbı

Tefîl vezninde baştaki te ت ile ortadaki ye ی harfleri eklemeyiz.
Sûlasi masdarlardan geçişli, yani nesne alan masdarlar kurar.

- علم ilm "bilme, bilim" → تعليم ta'lim "öğretme"
شكل şekil "şekil" → تشكيل teşkil "şekil verme, kurma"
قرب kurb "yakın olma" → تقريب takrib "yakınlaştırma"
كذب kizb "yalan" → تكذيب tekzib "yalanlama"
صدق sıdk "doğru olma" → تصديق tasdik "doğrulama"

[...]

İ'lâl : Nâkıs ve son harfî hemzeli olan mehmûz kelimelerde bu vezin tefîle(t) تفعلة gibi olur. Son harfî vav olan kelimelerde de bu vav'lar ye'ye dönüşür ve böylece vezin tefîye(t) تفعية gibi olur. Osmanlı Türkçesinde ى ler ya açık te ت şeklinde veya ه /e/ şeklinde okunur .

سمى simâ ve سمو semevv "ad koyma" → تسميه tesmiye "adlandırma", سويه seviye "bir seviyede olma" → تسويه tesviye "düz hâle getirme", صفاء safâ "sâf oluş" → تصفيه tasfiye "safılaştırma, temizleme", خلاء halâ "boşluk, boş yer" → تخلیه tahliye "boşaltma", جزاء cezâ → تجزيه tecziye "cezalandırma" vs.

[...]

Tefîl bâbının ism-i fâil ve ism-i mef'ûlû

Tefîl bâbının ism-i fâili mufa"il مفعّل vezninde gelir :

- تعليم ta'lim "öğretme" → معلم mu'allim "öğretmen"
تدريس tedris "ders verme" → مدرس müderris "ders veren, öğretmen"
تسكين teskin "sakinleştirme" → مسكن müsekkın "sakinleştirici"
تفسير tefsir "yorumlama" → مفسر müfessir "tefsir âlimi, yorumlayıcı"

[...]

Tefîl bâbındaki kelimelerin ism-i mef'ûlû mufa"al مفعّل vezninde gelir :

- ترتيب tertib "düzenleme" → مرتب müretteb "düzenlenmiş"
تعليم ta'lim "öğretme" → معلم mu'allim "öğretilmiş, eğitilmiş"
ترکیب terkib "birleştirme" → مرکب mürekkeb "birleştirilmiş"
تأسيس te'sis "kurma" → مؤسس mü'esses "kurulu, kurulmuş"

[...]

Alıştırma

آلشدرمه

- Aşağıdaki kelimelerden tef'il bábında kelimeler türetip bunların anlamlarını öğreniniz :

عقب akab	تعقيب "takip etme"
عجز acz	
عدل adl	
فصل fasl	
حرام harâm	

فتش fetş	
حمل haml	
آخر âhir	
ميز meyz	
طبق tubk	

[...]

(Develi, 2011b, s. 59-63)

Sonuç olarak, kitapların kalıplar/vezinler konusunu daha özel bir yöntemle ve öğrenilebilirliği kolaylaştıracak başkaca (boşluk doldurma, bulmaca vb.) etkinliklerle vermelerinin faydalı olacağını söylemek mümkündür.

Toplu olarak görülmesi ve karşılaştırmalara imkân sağlaması için Osmanlı Türkçesi ders kitaplarında Arapça unsurlar bölümlerinde ele alınıp incelenen konular aşağıda tablo hâlinde verilmiştir:

Tablo 10: Osmanlı Türkçesi Ders Kitaplarında Arapça Unsurlar

OEHD (s. 28-106)	OD (s. 27-75)	OTK (OTK2 s. 11-116)
6. ders Arapça kelimelerde hemze Arapça kelimelerde şedde, tenvin	Türkçede Arapça kelimelerin aldığı şekiller: Söyleyiş değişiklikleri	OTK1'de <i>Farsça</i> ve Arapça unsurların birlikte ele alındığı görülmektedir. Buna göre: (28. ders: <i>Farsça</i> yapıtlı tamlamalar)
7. ders Arapçada harf-i tarif Ulama (vasıl)	Arapça kelimelerin imlası: vokal yazılışı, ikiz konsonant, yuvarlak t, kısa elif, hemze	(29. ders: <i>Farsça</i> sıfat tamlamaları, <i>Farsça</i> sıfat tamlamalarında uyum) Arapça kelimelerde cinsiyet kategorisi, tesniye (ikilik) kategorisi
8. ders Osmanlıda Arapça İsimler Arapça Kelimelerde Aslî ve Zait ¹¹ Harfler	Arapça kelime çeşitleri ve vezinleri: Arapça kelimelerin yapısı, üçüzlü, dördüzlü, beşizli kökler, aslî harfler, zâit harfler, vezinler, aksâm-ı seb'a	(30. ders: Üç kelimeden oluşan <i>Farsça</i> tamlamalar)
9. ders Osmanlıcada Arapça Masterlar (fa'l) Kelimenin Yedi Kısmı (Aksâm-ı seb'a)	Kelime çeşitleri: masdar, ism-i fâ'il, ism-i mef'ûl Sülâsî semâî masdarlar, ism-i fâ'illeri, ism-i mef'ûlleri Masdar: fa'l, fi'l, fu'l, fa'al, fi'al, fa'let, fi'let, fu'let, fi'âl, fu'âl,	31. ders: Ay adları, takvimle ilgili tabirler

¹¹ Kitaplarda yer alan *zait*, *zâit*, *zâid* gibi yazım farklılıklarına bunların görülmesi için müdahale edilmemiştir.

	fe'âlet, fi'âlet, fu'ûl, fu'ûlet, fa'lûlet, fi'lân, fu'lân, fa'alân, fa'il, fa'ûl, tef'âl, mef'il, mef'al, mef'âlet, mef'ilet	
10. ders Arapça Mastarların Vezinleri (Devamı: fi'l, fu'l, fa'al, fi'al, fa'let, fi'let, fu'let)	İsm-i fâ'il İsm-i mef'ûl Sülâsiler cetveli	32. ders: <i>Farsça</i> ve Arapça çokluk ekleri: <i>Farsça</i> çokluk ekleri (-ân, -hâ), Arapça çokluk ekleri (-în, -ûn, -ât)
11. ders fe'âl, fi'âl, fu'âl vezinleri	Rübâî semâ'î masdar, ism-i fâ'ili, ism-i mef'ûlü: fa'lele vezni, ism-i fâ'ili: müfa'lil, ism-i mef'ûlü: müfa'lel	<i>OTK1'de 33. dersten itibaren Arapça kelimelerin yapısına geçilmektedir:</i> 33. ders: Arapça kelimelerin yapısı Aslî ve zâid harfler Arapça kelimelerin vezni Arapça kelimelerin veznini bulmak Arapçada isimler İsimlerin vezinleri (fa'âl, fa'l, fi'l, fu'l, fa'lel, fu'lul) Sülâsî, rubâî, humâsî isimler
12. ders fe'âlet, fi'âlet vezinleri	Sülâsî kıyasî masdarlar, ism-i fâ'illeri, ism-i mef'ûlleri if'âl, ism-i fâ'ili: müf'il, ism-i mef'ûlü: müf'al	34. ders: Arapça masdarlar Mücerred (semâî) ve mezidünfih masdarlar Semâî masdarların kalıpları: fa'l, fi'l, fu'l, fa'al, fa'let, fi'let, fu'let, fu'ûl, fu'ûlet, fa'âl, fa'âlet, if'âl, fi'âlet, fu'lân İsm-i fâ'il ve ism-i mef'ûl Sülâsî mücerred masdarların ism-i fâ'illeri ve ism-i mef'ûlleri
13. ders fu'ûl, fu'ûlet, fa'lûlet, fi'lân, fu'lân, fa'alân, fa'ûl, fa'il, tef'âl vezinleri	tef'îl, ism-i fâ'ili: müfa'il, ism-i mef'ûlü: müfa'al	35. ders: Arapça isimlerde çokluk Arapça çokluk kalıpları (cem-i mükesser): ef'âl, fu'ûl, fi'âl, fu'âl, fa'ale, fu'alâ, fevâ'il, fevâ'il, efâ'il, mefâ'il
14. ders Mimli mastarlar (mef'il, mef'al, mef'âlet, mef'ilet) Sülâsî (üç aslî harfî olan), rübâî (dört aslî harfî olan) mastarlar	müfâ'ale ve fi'âl, ism-i fâ'illeri: müfâ'il, ism-i mef'ûlleri: müfâ'al	Konular OTK2'de aşağıdaki sıra ile devam etmektedir: 1. ders Arapça ve <i>Farsça</i> kelimelerin yapısı Arapça kelimelerin yapısı (aslî harfler, zâid harfler) Arapçada kelime yapımı Arapça kelimelerin vezni Arapça kelimelerin veznini bulmak
15. ders Kurallı (kıyasî) mastarlar: if'âl	infi'âl, ism-i fâ'ili: münfa'il, ism-i mef'ûlü: yoktur	2. ders Harflerine göre Arapça kelimeler: Aksâm-ı seb'a Arapça sayı isimleri (birler hanesindeki sayılar, onlar hanesindeki sayılar, yüzler hanesindeki sayılar, Arapça sıra sayı isimleri)
16. ders	ifti'âl, ism-i fâ'ili: müfta'il, ism-i	3. ders

tef'îl vezni (Kitapta buradan başlamak üzere 21. derse kadar ilgili veznin Latin harfli şekli verilmiyor.)	mef'ûlü: müfta'al	Arapçada isimler ve çokluk İsimlerin vezinleri (fa'al, fa'l, fi'l, fu'l, fa'let, fu'lul) ve sülâsî, rubâî, humâsî kavramları Arapça isimlerde çokluk: ef'âl, fu'ül, fu'ul, fu'al, fi'al, fi'âl, fu'âl, fa'ale, fu'alâ, fe'â'il, fevâ'il, fevâ'il, efâ'il, efâ'il, ef'ilâ, ef'ile, mefâ'il, mefâ'il, tefâ'il, ef'ul
17. ders mufa'ale vezni	tefe'ül, ism-i fâ'ili: mütefa'il, ism-i mef'ûlü: mütefa'al	4. ders Arapça masdarlar
18. ders mufa'ale vezninden başka örnekler	tefâ'ül, ism-i fâ'ili: mütefâ'il, ism-i mef'ûlü: mütefâ'al	5. ders Sülâsî mücerred masdarların ism-i fâ'illeri ve ism-i mef'ûlleri Rubâî mücerred masdarlar: fa'lelet Rubâî mücerred masdarların ism-i fâ'illeri (mufa'lil) ve ism-i mef'ûlleri (mufa'lel) Mimli masdarlar: mef'il, mef'ilet, mef'alet
19. ders infî'âl vezni	istif'âl, ism-i fâ'ili: müstef'il, ism-i mef'ûlü: müstef'al	6. ders Mezîdünfih masdarlar (kıyâsî masdarlar) if'âl bâbı, ism-i fâ'ili: muf'il, ism-i mef'ûlü: muf'al
20. ders ifti'âl vezni	if'ilâl, ism-i fâ'ili: müf'all, ism-i mef'ûlü: yoktur Sülâsî kıyasîler cetveli	7. ders tef'îl bâbı, ism-i fâ'ili: mufa'il, ism-i mef'ûlü: mufa'al
21. ders tefa'ul vezni	Rübâî kıyâsî masdarlar, ism-i fâ'illeri tefa'lül, ism-i fâ'ili: mütefa'lil	8. ders tefe'ul bâbı, ism-i fâ'ili: mütefa'il, ism-i mef'ûlü: mütefa'al
22. ders tefâ'ul vezni	if'illâl, ism-i fâ'ili: müf'alil	9. ders tefâ'ul bâbı, ism-i fâ'ili: mütefâ'il, ism-i mef'ûlü: mütefâ'al
23. ders istif'âl vezni	if'inlâl Rübâî kıyâsîler cetveli	10. ders mufa'alet bâbı, ism-i fâ'ili: mufa'il, ism-i mef'ûlü: müfâ'al
24. ders İsm-i fâil: fâil vezni	Ca'li masdarlar	11. ders infî'âl bâbı, ism-i fâ'ili: münfa'il, ism-i mef'ûlü: kullanılmaz if'ilâl bâbı, ism-i fâ'ili: müf'all, ism-i mef'ûlü: kullanılmaz
25. ders muf'il vezni (if'âl veznindeki mastarların ism-i fâili)	Sıfat-ı müşebbehe: ef'al, fa'lân, fa'il	12. ders ifti'âl bâbı, ism-i fâ'ili: müfta'il, ism-i mef'ûlü: müfta'al
26. ders mufa'il vezni (tef'îl veznindeki mastarların ism-i fâili) mufa'il vezni (mufa'ale vezninin ism-i fâili) münfa'il vezni (infî'âl vezninin ism-i fâili)	Mübâlağa sigası: fa'âl, fa'âle, fa'ül, fu'âl, fi'il, mif'il, fa'il, mif'âl	13. ders istif'âl bâbı, ism-i fâ'ili: mustaf'il, ism-i mef'ûlü: mustaf'al Mec'ûl (yapma) masdarlar: (/iyyet/)

27. ders müftâ'il vezni (ifti'âl vezninin ism-i fâili)	İsm-i tafdîl: ef'al	14. ders Arapça sıfatlar Sıfat-ı müşebbehe: fa'il, ef'al İsm-i tafdîl: ef'al
28. ders mütefâ'il vezni (tefâ'ul vezninin ism-i fâili) müstef'il vezni (istif'âl vezninin ism-i fâili) Az kullanılır ism-i fâiller Aslı dörtlülerden ism-i fâil	İsm-i tasgîr: fu'ayl, fuay'il, fuay'il	15. ders Mübâlağa-i fâ'il: fa'âl, fa'ül İsm-i mensûb: /iyyûn/, Osmanlı Türkçesinde /i/
29. ders İsm-i mef'ûl muf'al vezni (if'âl vezninin ism-i mef'ûlü)	İsm-i mensûb	16. ders İsm-i mekân: mef'al, mef'il, mef'alet, mef'ilet İsm-i zaman: mef'âl, mef'il İsm-i âlet: mif'al, mif'âl, mif'ale İsm-i tasgîr: Osmanlı Türkçesinde daha sık kullanıldığı belirtilerek sadece fu'ayl vezni konu edinilmiştir. Arapça masdarların Türkçede kullanılışları
30. ders müfa'al vezni (tef'il vezninin ism-i mef'ûlü) müfâ'al vezni (mufâ'ale vezninin ism-i mef'ûlü) müfte'al vezni (ifti'âl vezninin ism-i mef'ûlü)	İsm-i zamân, ism-i mekân: mef'al, mef'il, mef'ale	17, 18, 19, 20, 21, 22 ve 23. derslerde Farsça unsurlar üzerinde durulmaktadır. 24. ders Arapça yapılı tamlamalar Harf-i tarif Güneş harfleri Arapça yapılı isim tamlamaları Arapça tamlamaların okunuşu Makam ve mevki isimleri Kitap isimleri Bilimsel terimler
31. ders mütefâ'al vezni (tefa'ul vezninin ism-i mef'ûlü) mütefâ'al vezni (tefâ'ul vezninin ism-i mef'ûlü) müstef'al vezni (istif'âl vezninin ism-i mef'ûlü) Dört aslı harflilerin ism-i mef'ûlü Eklemeli kurallı mastaların ism-i mef'ûlü	İsm-i âlet: mif'al, mif'âl, mif'ale	25. ders Arapça sıfat tamlaması Arapça sıfat tamlamalarında uyum Arapça ön edatlar (harf-i cerr'ler) Arapça tamlamalardaki değişiklikler: tamlamanın üstünlü okunması, tamlamanın esreli okunması
32. ders Arapça sıfatlar Sıfat-ı müşebbehe: ef'al, fa'lân, fa'il	Müennes, Müzekker	26. ders Arapça birleşik sıfatlar: lafzî izafet, lafzî izafetlerin kullanılışı
33. ders Mübâlağa vezinleri: fa'âl, fa'âle, fa'ül	Arapça isimlerde çokluk Tesniye Çokluk: cem-i sâlim, cem-i mükesser	27. ders İsim ve sıfat tamlamalarının Türkçe söz diziminde kullanılması
34. ders İsm-i tafdîl: ef'al	Cem-i sâlim: -ûn, -în, -ât	28 ve 29. derslerde Farsça unsurlar konu edinilmektedir.

		30. ders Arapça edatların kullanılışları: lâ-, mâ-, ma'a-, keyfe, gayr, li
35. ders İsm-i mensûb	Cem-i mükesser: ef'âl, ef'ile, efâ'il, efâ'il, fa'ale, fu'âl, fu'ât, fu'ûl, fu'al, fi'al, fu'ul, fe'âil, fev'âil, fevâ'il, tefâ'il, mefâ'il, mefâ'il, fi'âl, ef'ûl, fi'lân, efâ'ile, fu'elâ, fe'âlil, fe'âla, fe'âlil, fa'lâ	31. ders Arapça söz kalıpları: kalıplaşmış ifadeler, dua ve beddua cümleleri
36. ders Zaman, mekân isimleri: mef'al, mef'il, mef'ale Alet ismi: mif'al, mif'âl, mif'ale	Arapça sayılar: asıl sayı sıfatları, sıra sayı sıfatları, kesir sayı sıfatları	
37. ders İsimlerin dişil şekilleri, elif ile dişil kılmak, gerçek ve itibari dişiller	Arapça zamirler ve edatlar Zamirler Edatlar	
38. ders Arapça isimlerin sayısı: müfred, tesniye, cem' Arapçada çoğul şekilleri: -în, -ûn, -ât	Arapça Terkipler	
39. ders Bükünlü çoğul (cem-i mükesser): ef'âl, ef'ile, ef'ilâ, efâ'il, fe'ale	İlaveler: harf-i ta'rîf, elif-i maksûre	
40. ders (Bükünlü çoğulun devamı) fu'âl, fu'ûl, fu'al, fi'al, fe'âil, fevâ'il, fevâ'il, fe'âlil, fe'âlil, tefâ'il		
41. ders (Bükünlü çoğulun devamı) mefâ'il, mefâ'il, fi'âl, ef'ul, fi'lân, ifâ'ale, fa'lâ Arapça küçültme vezinleri: fu'ayl, fu'ay'il, fu'ay'iyil		
42. ders Arapça izafet		
43. ders Ulama olayları		

Osmanlı Türkçesi Ders Kitaplarında Farsça Unsurlar

Birleşik kelimeler, çokluk ekleri, başa ve sona gelen eklerle kelime yapımı, tamlamalar vb. konular Osmanlı Türkçesi kitaplarında konu edinilen Farsça unsurlar arasındadır. Diğer bölümlerde olduğu gibi, metotları gereği, OEHD ve OD'de Farsça unsurlar yine klasik bir yöntemle ele alınmış, her bir konuyla ilgili bilgiler verilmesi ve örneklerin sıralanmasıyla yetinilmiştir. OTK, etkinliklere/alıştırmalara yer vererek söz konusu iki kitaptan ayrılmaktadır. Diğer taraftan, Farsça unsurlar açısından değerlendirildiğinde özellikle OEHD ve OTK, Farsça tamlamalara daha geniş yer vermek bakımından OD'den farklılık göstermektedir. OEHD'de konuya Farsça tamlamaların nasıl yapıldığı ile başladıktan sonra *Farîsî terkîb-i tavsîfî* (sıfat tamlaması), *mavsufun son harfî*, *mutabakat (uygunluk)*, *atıf terkîbî* konularına yer verilmiştir:

Farsça izafet

131. Farsçanın izafeti Osmanlı edebiyatında pek çok kullanılmıştır.

Kurallı şudur:

İzafetle birbirine bağlanan iki isimden birincisinin sonuna i vokali (کـه) getirilir. Sonunda ی،ه،و bulunan isimlerde izafet vokali olan کـه bir hemze üzerine getirilir. Sonunda elif bulunan isimlerde izafet کـه sl bir ی üzerine konur; örnekler:

- a) کلام کبار kelâm-ı kibar “büyüklerin sözü, büyükler sözü,”
ماه غفران mâh-ı gufran “suç bağışlama ayı (ramazan).,”
تصادم أمواج tesadum-ı emvac “dalgaların çarpışması,”
فراش موت firâş-ı mevt “ölüm döşeği,”
مهد آمال mehd-i âmâl “emeller, arzular beşiği,” vb.

[...]

(Emre, 1948, s. 123-124)

Sıfat takımı

Osmanlı edebiyatında sıfat takımına tavsif terkibi (veya ترکیب توصیفی terkib-i tavsifi) denir. Türkçede önce sıfat, sonra isim gelir:

آغاج : büyük ağaç : بزرگ آغاج

Sıfat takımında isme وصف mevsuf denir

فارسی ترکیب توصیفی : Farsî terkib-i tavsifi

Farsî tavsif terkibinde, Türkçenin tersine olarak, isim (mavsuf موصوف) evel, sıfat sonra gelir; sıfatla mevsufun farsça veya arapça kelimeler olması şarttır.

Farsça sıfat takımında (tavsif terkibinde) ismin (mavsufun) son harfı i ile okunur :

شعر لطیف : şiir-i lâtif (=güzel şiir) gibi.

Farsça tavsif terkibi ile izafet terkibi arasındaki fark şundan ibarettir: izafette ikinci kelime isim, tavsif terkibinde ise sıfat olur:

شعر آهنگ : âheng-i şiir izafet terkibidir, çünkü ikinci kelime olan شعر isimdir.

شعر لطیف : şiir-i latîf tavsif terkibidir, çünkü ikinci kelime olan لطیف sıfattır.

(Emre, 1948, s. 124)

ELLİ ÜÇÜNCÜ DERS

Mavsufun son harfı

a) Mavsufun son harfı ه،و (yuvarlak he) olursa üstüne hemze yazılır; bu hemze i okunur; örnekler :

کریه خطرناک : girîve-i hatarnâk “tehlikeli yol (uçurum),”

باغچه دلنشین : bağçe-i dilnişin “gönüle hoş gelen bahçe,”

واقعه دلسوز : vak’a-i dilsûz “yürek yakan olay (vaka),”

چهره دلبر : çehre-i dilber “gönül alan (güzel) çehre,”

ذروه سفید : zirve-i sefid “beyaz doruk (tepe),”

ناصیه صاف : nâsiye-i sâf “temiz (sâf) alın,”

کریه حضور آور : girye-i huzuraver “ferahlatıcı ağlayış,”

صدمه غولانه : sadme-i gulâne “devlere yakışır sarsış, vuruş,” vb.

[...]

(Emre, 1948, s. 125)

ELLİ DÖRDÜNCÜ DERS

مطابقت : **Mutabakat (uygunluk)**

134. Arapça kelimelerle yapılan tavsif terkiplerinde (sıfat takımlarında) isimle sıfat arasında, cinsçe ve sayıca uygunluk (مطابقت : mutabakat) bulunur.

a) Mavsuf tekil ve eril olursa sıfat tekil ve eril olur :

مؤمن كامل : mü'min-i kâmil "tam imanlı,, gibi.

b) Mavsuf tekil ve dişil (مؤنث : müennes) olursa sıfat ة ile dişil olur :

حادثة مؤسفة : hadise-i müessife, حكاية لطيفة : hikâye-i lâtfî,

بلدة مطهرة : belde-i mutahhere "temizlenmiş şehir,,

حكمة طبيعية : hikmet-i tabîiyye, بدعت مقبولة : bid'at-i makbule gibi.

c) Mavsuf bükünlü veya -at ile çoğul olursa sıfat ة ile dişil olur :

روايات قديمة : rivâyât-i kadime "eski rivayetler,,

ممالك اسلامية : memalik-i islâmiyye "müslüman (müslümanlara ait) memleketleri,,

[...]

(Emre, 1948, s. 127)

Farsçada Atıf terkibi

135. Farsçada iki ismin bir و (vav) ile bağlanması vardır; bu morfe- me واو عاطفه : vav-ı atife, onunla bağlanan isimlere de ترکیب عطفی : terkiib-i atfi (atıf terkibi) denilir.

Atıf vavı birinci ismin son harfını u/ü ile okutur. Örnekler :

روز و شب : rûz u şep "gece gündüz,,

لیل و نهار : leyl ü nehar "gece gündüz,,

انس و جن : ins ü cin "insanlar ve cinler,,

لطف و کرم : lûtf ü kerem "iyilik ve cömertlik,,

قیل و قال : kıyl ü kal "dedi kodu,,

صبر و تحمل : sabr u tahammül... vb.

Not. İzafetin morfemi olup bir çizgi ile isme eklenen i, Osmanlıca- da uyumlu olur; yumuk vokal ile biten isimden sonra u/ü okunur; o za- man izafet terkibi atıf terkibi şeklinde görünür; fakat yazıda izafet mor- femi daima i ile yazıldığından iki terkinin yazılıştı karıştırılmasına mahal kalmamaktadır.

[...]

(Emre, 1948, s. 128)

OTK'ye bakıldığında ise Farsça tamlamaların eserin her iki cildinde de ele alındığı görülmektedir¹². OTK1'de 28. derste *Farsça yapılı tamlamalar* başlığı altında Türkçe ile karşılaştırmalı bir şekilde *Farsça yapılı isim ve sıfat tamlamaları* ele alınmış ve birçok örnek verilmiş, ardından alıştırmalara geçilmiştir. 29. derste *Farsça sıfat tamlamaları* ve *Farsça sıfat tamlamalarında uyum* 30. derste *üç kelimededen oluşan Farsça tamlamalar* konuları işlenmiştir. OTK2'de ise 22. derste Farsça tamlamalara bir kez daha yer verilerek *Farsça yapılı isim ve sıfat tamlamaları, üç ve dört kelimededen oluşan isim ve sıfat tamlamaları, beş ve altı kelimededen oluşan Farsça tamlamalar* işlenmiş, sonrasında alıştırma- larla uygulama çalışmaları yapılmasına imkân sağlanmıştır:

¹² *Farsça tamlamalarda olduğu gibi, Arapça çokluk, Arapça mastarlar vb. birtakım konulara OTK'nin hem birinci hem de ikinci cildinde yer verilmiştir. Yazarın buradaki amacı, kitabın sadece birinci cildini kullanacaklara Osmanlı Türkçesinin temel konularını görme imkânı sağlamak olmalıdır. OTK'de birinci ciltte yer alan bu konular ikinci ciltte daha geniş bir biçimde ele alınmaktadır.*

29. Ders

Farsça Sıfat Tamlamaları

Farsça yapıli sıfat tamlamaları ile isim tamlamaları arasında yapı açısından farklılık, bunları ayırt etmemizi sağlayacak morfolojik bir unsur, yani bir ek yoktur. Farsça yapıli bir tamlamayı sıfat tamlaması olarak ayırt etmemizi sağlayan tek unsur, tamlayıcının sıfat görevinde bir kelime olmasıdır. Böylece, tamlayan unsur sıfat görevinde bir kelimeyse tamlamaya 'sıfat tamlaması' deriz.

دین اسلام din-i İslâm "İslâm dini" örneğinde *tamlayan* unsur, yani **İslâm** kelimesi isim olduğu için bu tamlama bir isim tamlamasıdır.

دین مبین din-i mübîn "apaçık din" örneğinde *tamlayan* unsur, yani **mübîn** kelimesi sıfat olduğu için bu tamlama bir sıfat tamlamasıdır.

OTK1 (Develi, 2011a, s. 159)

30. Ders

Üç Kelimeden Oluşan Farsça Tamlamalar

Farsça tamlama, üç kelimeden de oluşabilir. Bu durumda da tamlama, tamlayan unsurun niteliğine göre isim veya sıfat tamlaması olur.

دولت آل عثمان devlet-i âl-i Osmân

خواجگان دیوان همايون hâcegân-ı divân-ı hümâyun

اسیر درد عشق esir-i derd-i ışk

شرح غم دل şerh-i gam-i dil

شعراى دور سابق şuarâ-yı devr-i sâbık

[...]

OTK1 (Develi, 2011a, s. 165)

22. Ders

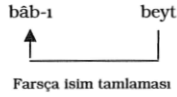
Farsça yapılı isim ve sıfat tamlamaları

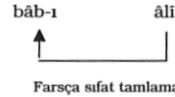
Birinci kitapta Farsça yapılı tamlamaların kuruluşunu, isim ve sıfat tamlamasının nasıl oluşturulduğunu öğrendik. İki ve üç kelimeden oluşan tamlamaları gördük. Türkçe isim ve sıfat tamlamasının tam tersine olarak Farsça tamlamada tamlanan unsur (**tn**) başta bulunuyordu:

Farsça yapılı tamlamaların isim veya sıfat tamlaması olduğunu yalnızca tamlayan (**ty**) unsurun cinsinden anlıyoruz : Tamlayan isimse tamlama isim tamlama-sı; tamlayan sıfatısa, sıfat tamlamasıdır.

Farsça isim tamlaması

Farsça sıfat tamlaması

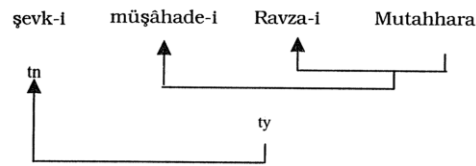
[...]

OTK2 (Develi, 2011b, s. 147)

Dört kelimeyle kurulmuş tamlamalar

Dört kelimeyle kurulmuş tamlamalarda kelimeler birbirleriyle aşağıda gösterilen şekilde gramatikal ilişki içinde bulunarak anlamı oluştururlar :

a) Hiçbir kelimenin sıfat olmadığı veya sadece son kelimenin sıfat olduğu tamlamalarda kelimeler sondan öne doğru isim tamlamaları oluşturarak birbirine bağlanırlar. Aşağıdaki tamlamanın unsurlarının birbirleriyle bağlanışını gözden geçirelim. Burada kelimeler sırasıyla birbirlerine bağlanmış gibidirler :

Dört kelimededen oluşan isim tamlaması

[...]

OTK2 (Develi, 2011b, s. 149)

OD'de *Farsça terkipler* başlığı ile anlatılan Farsça tamlamalar konusu özetlenerek ana hatlarıyla kitaba alınmıştır:

Farsça terkipler

Türkçede Farsça izafet ve sıfat terkipleri çok geniş ölçüde kullanılmıştır. Gerek Farsça, gerek Arapça kelimelerle yapılan bu isim ve sıfat tamlamaları basitten başlayarak asırlar geçtikçe katmerlenmiş, Türk yazı dilini en sadesinden en büyük zincirleme tamlamalara kadar bir sürü Farsça isim ve sıfat tamlamaları sarmıştır.

Farsçada da Arapçada olduğu gibi tamlamalarda Türkçedekinin aksine tamlanan önce, tamlayan sonra gelir. Birinci kelime ikinci kelimeye bir *i* (Osm. *ı, i*) ile bağlanır. Bu izafet *i'si*

1. Konsonantla biten kelimelerden sonra normal olarak işaretlenmez: دل مجنون *dil-i Mecnûn*, چشم سیاه *çeşm-i siyâh* gibi.

2. *e, i*, vokali ile biten kelimelerde o vokallerin harfi (ه, ی, ا) üzerine hemze işareti konarak gösterilir: دیدۀ یار *dîde-i yâr*, ماهی دریا *mâhi-i deryâ*, مثنوی مولانا *Mesnevî-i Mevlânâ* gibi.

3. *ı* veya *u* ile biten kelimelerden sonra *ی* ilâve edilerek işaretlenir: دریای نور *deryâ-yı nûr*, آرزوی چشم *ârzû-yı çeşm* gibi.

4. *ی* 'li' *ی* 'siz' iki şekli bulunan kelimelerin konsonantı ortaya çıkar: بوی وفا *bûy-ı vefâ*, جای وصلت *cây-ı bahâr*, جای وصل *cây-ı vuslat* gibi.

Arapça kelimelerle yapılan sıfat tamlamalarında sayı ve bilhassa müenneslik - müzekkerlik bakımından sıfat ile isim arasında umumiyetle uygunluk olduğu görülür: حادثۀ مهمہ *hâdise-i mühimme*, دُولِ اسلامیہ *düvel-i islâmiye*, علمای کرام *ulemâ-yi kirâm*, روایات مختلفہ *rivâyât-i muhtelif*, مورخین محققین *müverrihin-i muhakkikin* gibi. Fakat uygunluk olmadığı da olur.

(Ergin, 2012, s. 88-89)

Sonuç itibarıyla, Osmanlı Türkçesi ders kitaplarında Farsça unsurlar da Türkçe ve Arapça unsurlarda olduğu gibi kimi eserde az kimisinde ise detaylı bir şekilde ele alınıp işlenmiştir. Farsça tamlamalara verilen önem bakımından OEHD ve OTK, OD'den ayrılmaktadır.

Kitaplardaki Farsça unsurlar bölümünde bahsedilen konular aşağıda bir tabloyla gösterilmiştir:

Tablo 10: Osmanlı Türkçesi Ders Kitaplarında Arapça Unsurlar

OEHD (s. 107-128)	OD (s. 77-89)	OTK (OTK2 s. 117-146)
44. ders Farsça kelimeler (Burada <i>Osmanlı edebiyatında</i> Farsça kelimelerin isim nevinden olduğu ve isim, sıfat, zarf rolünü oynadıkları belirtilmiş, ardından yaklaşık beş sayfa Farsça örnek kelime listesi verilmiştir.)	Farsça ve Türkçedeki Farsça Unsurlar	OTK1'de daha önce de belirtildiği gibi Farsça unsurlar Arapça unsurlarla birlikte 28. dersten itibaren ele alınmaya başlanmıştır. 28. ders Farsça yapıtlı tamlamalar
47. ders (45. ders olması gerekirken sehven 47. ders olarak kaydedilmiştir.) Farsçada tekrarlamalar, bileştirmeler, iki isimden bileşikler	Birleşik kelimeler	29. ders Farsça sıfat tamlamaları, Farsça sıfat tamlamalarında uyum, Arapça kelimelerde cinsiyet kategorisi, tesniye (ikilik) kategorisi
48. ders	Birleşik isim	30. ders

Bileşiklerde ortaçlar		Üç kelimeden oluşan Farsça tamlamalar
49. ders Ortaçlar ve emirlerle kurulmuş bileşiklere örnekler	Başa gelen edatlar (nâ-, bî-, ez-, der-, ender-, ber-, bâ-, be-)	31. ders Ay adları
50. ders Öntakılarla kelime yapımı (nâ-, bî-, ber-, der-, bâ-)	Sona gelen edatlar (râ-, â-)	32. ders Farsça ve Arapça çokluk ekleri: Farsça çokluk ekleri (-ân, -hâ), Arapça çokluk ekleri (-în, -ûn, -ât)
51. ders Soneklerle kelime yapımı (-â, -ân, -e, -çe, -(i)çe, -gîn, -mend, -vend, -vâr, -ver, -ûr, -yâr, -îr, -nâk, -bân, -vân, -ger, -gâr, -dân, -zâr, -sâr, -sân, -şen, -istân, -âsâ, -sâ, -veş, -fâm)	Sona gelen yapım ekleri (-dân, -sitân/-istân, -zâr, -sâr, -gede, -şen, -bâr, -lâh, -bân/-vân, -mend, -vend, -vâr/-ver, -ûr, -yâr, -îr, -nâk, -gîn, -veş, -âsâ/-sâ, -fâm, -kâr/-gâr/-ger, -çe/-içe, -ek, -â/-nâ, -âk, -âl, -ân, -âne, -gân, -î, -e)	OTK2'de 17. dersten itibaren Farsça Kelimelerin Yapısı başlığı ile Farsça unsurlar ayrı bir bölüm hâlinde ele alınmıştır: 17. ders Farsça Kelimelerin Yapısı Farsçada yalın isimler ve sıfatlar Farsça sayı isimleri ve sıfatları Sıra sayıları Farsçada kelime yapısı İsimden türemiş isimler
52. ders Farsçada çoğul (-ân, -hâ) Farsça izafet Sıfat takımı Farisî terkîb-i tavsîfi	Fiil isimleri Masdarlar (mâzî gövdesi, emir veya hâlihazır gövdesi, kıyasî yapmak, ca'li masdar, emir gövdesinin kullanılışı)	18. ders İsimden türemiş sıfatlar
53. ders Mavsufun son harfi	İsm-i fâ'il, ism-i mef'ûl	19. ders Fiilden türemiş isim ve sıfatlar: emir gövdesi, geçmiş zaman gövdesi
54. ders Mutabakat (uygunluk) Farsçada atıf terkibi (terkîb-i atfi)	Farsça çokluk (-ân, -hâ)	20. ders Farsça fiilden türemiş sıfatlar Fiilden türemiş isimler Farsça birleşik isimler: iki isimden oluşanlar, ikilemelerle oluşanlar
	Farsça sayılar	21. ders Farsça birleşik sıfatlar ve zarf grupları Birleşik sıfatlar Farsça birleşik sıfatların kuruluşu: iki isimden oluşanlar, isim ve sıfattan oluşanlar, emir gövdesinden ism-i fail olanlar, geçmiş zaman gövdesinden yapılan ism-i mef'ûller Zarf grupları 22. ders Farsça yapıtlı isim ve sıfat tamlamaları Dört kelimeyle kurulmuş tamlamalar

	Farsça terkipler	23. ders Beş ve altı kelimeden oluşan Farsça tamlamalar
	İlaveler (düş-/düş-, ne-)	24, 25 ve 26. derslerde <i>Arapça unsurlar üstünde durulmaktadır.</i> 27. ders İsim ve sıfat tamlamalarının Türkçe söz diziminde kullanılması (Burada Arapça yapılı isim ve sıfat tamlamalarının Osmanlı Türkçesinde oldukça az kullanıldığı ve yapı olarak <i>Farsça</i> tamlamalardan çok farklı olmadıkları için ayrıca üzerinde durulmayacağı belirtilmiştir.)
		28. ders Farsça birleşik kelimelerin tamlamalarda kullanılışı Birleşik isimlerin kullanılışı Birleşik sıfatların kullanılışı: iki isimden oluşanlar, bir sıfat ile bir isimden oluşanlar, bir isim ile bir sıfat-fiilden oluşanlar
		29. ders Birleşik sıfatların Türkçe yardımcı fiillerle kullanılması

Osmanlı Türkçesi Ders Kitaplarında Metinler

Osmanlı Türkçesi ders kitaplarının ortak yönlerinden biri de eserlerin arka kısımlarına alınan okuma metinleridir. Okuma metinleri OD ve OTK'de aşağıdaki gibi bölümlere ayrılmış, OEHD'de ise herhangi bir bölümlendirme yapılmamıştır:

Tablo 12: Osmanlı Türkçesi Ders Kitaplarında Metinler

OEHD (s. -Önden- 129-154)	OD (-Arkadan- s. 17-229)	OTK ¹³ (-Arkadan- OTK1 s. 7-249) (-Arkadan- OTK2 s. 7-230)
-	Yirminci Asır-Türkiye Türkçesi	Edebî metinler
	Yirminci Asır-Türkiye Türkçesine Geçiş	Tarihi metinler
	Yirminci Asır-Osmanlıca	Fikrî ve siyasi metinler
	On Dokuzuncu Asır-Osmanlıca	Dini ve tasavvufî metinler
	On Sekizinci Asır-Osmanlıca	Yazmalardan örnekler
	On Yedinci Asır-Osmanlıca	
	On Altıncı Asır-Osmanlıca	
	On Beşinci Asır-Osmanlıca	
	On Dördüncü Asır-Eski Anadolu Türkçesi	
	On Üçüncü Asır-Eski Anadolu Türkçesi	
	On İkinci-On Üçüncü Asır-Batı	

¹³ Her iki ciltte de aynı şekilde bölümlendirme yapılmıştır, ikinci ciltten farklı olarak *dini ve tasavvufî metinler* bölümü kitabın birinci cildinde yoktur.

	Türkçesine Geçiş	
--	------------------	--

Okuma metinlerinde Ahmet Cevat Emre, OEHD’de ilk olarak metinlerin Arap harfli şekillerini, ardından Latin harfleriyle okunuşunu ve son olarak da *Kelimeler, Terkipler* başlığı altında metinde bilinmediğini düşündüğü kelime ve tamlamaların anlamlarını vermektedir. OEHD’de dikkatleri çeken bir nokta da bazı metinlerden sonra *Öğretmenlere* şeklindeki notlardır. Örneğin, *Hürriyet Kasidesi*’nden sonra bu başlıkla öğretmenlere yapılan uyarı kitaptaki yazımıyla şu şekildedir: “Kasiydenin her beyti, kelime ve terkipleri birer birer incelenerek açıklanmalıdır. İki ders bütün sınıf işgal edilerek bu inceleme ve açıklama devam etmelidir. Her beytin noktalaması da tartışma ile tespit edilmelidir” (Emre, 1947, s. 133). Tevfik Fikret’ten alınan *Sultaniye*’den sonraki öğretmenlere notta ise şu kayıt vardır: “Şiir mısra mısra, kısım kısım, bütün sınıfça incelenerek açıklanmalıdır” (Emre, 1948, s. 136).

OD’de ise okuma metinleri kitabın 6. bölümü olarak yer almaktadır. Eserde metinlere geçilmeden hemen önce *Alıştırmalar* başlıklı girişte bir kez daha Osmanlı harflerinin listesi ve sonrasında her bir harfin başta, ortada ve sondaki şekillerine örnek olmak üzere bazı kelimeler verilmiştir. Burada *Işık Sultan* adlı manzum metnin Latin harfleriyle okunuşu da eserdeki yerini almıştır. OD’nin bundan sonraki kısmını *Metinler* oluşturmaktadır. *Metinler* bölümünde 20. yüzyıldan başlanarak 19, 18, 17, 16, 15, 14, 13. ve 12. yüzyıl metinlerinden örnekler sunulmuştur.

OTK’nin ikinci cildinde Hayati Develi, seçilen okuma metinleriyle ilgili olarak *Metinler Hakkında* başlığı altında şu bilgileri vermektedir: “Metinlerin çoğu matbu metinlerden tarayıcı ile alınmıştır. Bundaki amaç metinlerin orijinal imlaları ve yazı tipleriyle verilmek istenmesidir. Asıl ağırlık edebî ve tarihî metinlerdedir. Edebî metinler kronolojik sıraya göre değil, kolaylık-zorluk sırasına göre verilmiştir. Tarihî metinler ise mümkün mertebe bir kronolojik sıra gözetilerek verilmiştir. Okuma alıştırmaları için kolaylık-zorluk sıralaması yapılmak istenirse edebî metinlerde baştan sona doğru, tarihî metinlerde ise sondan başa doğru gidilmelidir. Diğer gruplardaki metinlerde böyle bir sıralama yoktur. *Metinler* bölümü, bir antoloji olarak değil, teorik bilgilerin uygulanabileceği bir yardımcı kaynak olarak değerlendirilmektedir. Bu yüzden kimi metinlerin tamamı değil, bir kısmı kitaba alınmıştır” (Develi, 2011b, s. 214). Burada matbu metinlerin tarayıcı marifetiyle aynen alınmak yerine yeniden dizilmesinin gerekliliğini belirtmek gerekir. Ancak böyle yapılarak kitaba alınan metinlerdeki gözden kaçan noktaların önüne geçilmesi mümkün olabilecektir.

Aşağıda üç kitabın bu bölümünde yer alan ilk metinlerine yer verilmiştir. OEHD’de ilk üç metnin ikisi Tevfik Fikret’e, biri de Namık Kemal’e aittir. Yani metinler Tanzimat ve Servet-i Fünun dönemlerinden seçilmiştir. Bu bağlamda OD ve OTK’deki metinler başlangıç için daha uygundur. Yine OD ve OTK’de metinlerin kolaydan zora şeklinde bir sıra takip ettiği görülmektedir:

	OEHD	OD	OTK1
	OSMANLI ŞİİRLERİNDEN ÖRNEKLER	YİRMİNCİ ASIR-TÜRKİYE TÜRKÇESİ	EDEBİ METİNLER
1.	<i>Asker Geçerken</i> (Tevfik Fikret)	<i>Havuçlu Pilav Meselesi</i> (Tarık Buğra)	<i>İstiklal Marşı</i> (Mehmet Akif Ersoy)
	Nakkare önde bir müteharrik cebel gibi Geçmekte zî vakar-u tarep mevkib-i zafer; Sancak o reng-i âl ile fecr-i ezel gibi Fark-ı mehabetinde saçar mevce mevce fer. Herkes, büyük küçük, birikir rehğüzarine Bir incizab-ı rûh ile, pür şevk-u ihtiram; ...	Yağmur yağıyordu, pis pis yağıyordu. Bu havada ancak, yapabilecek bir şey bulanların, bulduklarını yapabilenlerin canı sıkılmazdı. Bense gazetenin bilmeceğini de çözmüş bulunuyordum. Bekâren pazar, başka türlü geçirdi. Karımı düşünmek istedim. Henüz gençti, güzeldi, şimdi akşam yemeğini hazırlamaya çalışıyor ve henüz mutfak	Korkma, sönmez bu şafaklarda yüzen al sancak; Sönmeden yurdumun üstünde tüten en son ocak... O benim milletimin yıldızıdır, parlayacak; O benimdir, o benim milletimindir ancak. Çatma, kurban olayım, çehreni ey nazlı hilal! Kahraman ırkıma bir gül... Ne bu şiddet,

Osmanlı Türkçesi Ders Kitapları Üzerinde Karşılaştırmalı Bir Araştırma

		işlerinden hoşlanıyordu. Epey çalışmama rağmen, onu duygularımda canlandıramadım. Bu fena bir hâldi... Ne yapmalı? ...	bu celal? Sana olmaz dökülen kanlarımız sonra helal; Hakkıdır, Hakk'a tapan, milletimin istiklal. ...
2.	<i>Kaside-i Hürriyet'ten</i> (Namık Kemal) Görüp hükâm-ı asrı münharif sıdk u selâmetten Çekildik izzet ü ikbal ile bâb-ı hükûmetten. Usanmaz kendini insan bilenler halka hizmetten Mürüvvetmend olan mazluma el çekmez ianetten. Hakir olduysa millet şanına noksan gelir sanma Yere düşmekle cevher sakıt olmaz kadr u kıymetten. Felekten intikam almak demektir ehl-i idrâke Edüp tezyid-i gayret müstefiyd olmak nedametten. ...	<i>İstanbul'u Dinliyorum</i> (Orhan Veli) İstanbul'u dinliyorum, gözlerim kapalı; Önce hafiften bir rüzgâr esiyor; Yavaş yavaş sallanıyor Yapraklar, ağaçlarda Uzaklarda, çok uzaklarda, Sucuların hiç durmayan çingırakları; İstanbul'u dinliyorum, gözlerim kapalı. İstanbul'u dinliyorum, gözlerim kapalı; Kuşlar geçiyor, derken; Yükseklerden sürü sürü çılgık çılgık. Ağlar çekiliyor dalyanlarda; Bir kadının suya değişiyor ayakları; İstanbul'u dinliyorum, gözlerim kapalı. ...	<i>Lisan</i> (Ziya Gökalp) Güzel dil Türkçe bize Başka dil gece bize İstanbul konuşması En saf, en ince bize. Lisanda sayılır öz Herkesin bildiği söz; Manası anlaşılan Lügate atmadan göz. Uyurma söz yapmayız, Yapma yola sapmayız, Türkçeleşmiş, Türkçedir Eski köke tapmayız. ...
3.	<i>Sultaniye</i> (Tevfik Fikret) Fecrin bütün semâsını birden kucaklayan Bir pencerede, sahne-i hâverle ru beru, Yıllarca bundan evvele raci' bugün yavan Bir sergüzeşt, o günler için mâcera dolu Bir ömre nasb-i fikr ile daldım...Bugünkü ben Kim der o yirmi beş sene evvelki gölgeyim? Bir çeyrek asra öyle uzaktan bakup gülen Simaya şimdi ben bile bigâneym... O kim? Kimdir hakikaten şu beyaz bir gelin kadar Hassas u şüh akasyaların gölgesinde gâh Bağran, gülen, koşan, tepinen, bazı pürvakar Bir tavr-ı iktinah ile, bir yanda bir siyah Cildin zılâl-i lâl-i suturunda gaybolan Cevval u muhteriz çocuk? Ey me'men-i şebâp, Ey me'men-i şebâb ü zekâ, ben de bir zaman Ettim geniş kanatların altında ihticâp. ...	<i>Bu Eller miydi?</i> (Fazl Hüsni Dağlarca) Bu eller miydi masallar arasından Rüyalara uzattığım bu eller miydi? Arzu dolu yaşamak dolu, Bu eller miydi resimleri tutarken uyuyan? Bilyaların aydınlık dünyacıları Bu eller miydi hayatı o dünyaların? Altın bir oyun gibi eserd Altın tüylerinden mevsimin rüzgârı. Topraktan evler yapan bu eller miydi, Ki şimdi değmekte toprak olan evlere. El işi vazifelerin önünde Tırnaklarını yiyerek düşünmek ne idi? ...	<i>Peri Kızıyla Çoban Hikâyesi</i> (Orhan Seyfi) -Ziya Gökalp Beyefendiye- Çok eski zamanda; -Oğuz Han Hükümdarmış- İşitmiştim "Turan"da Bir peri kızı varmış. Bu nazlı peri kızı, Bu güzellik yıldızı, Her gönülde bir sızı Bırakarak yaşarmış. Issız dağlarda gezer; Yokmuş izinden eser... Bazen görüldüğü yer Bir sihirli pınarmış. ...

Aşağıdaki tabloda ise kitaplardaki diğer okuma metinleri gösterilmiştir:

	OEHD	OD	OTK1
4.	<i>Garip İhtiyar</i> (İsmail Safa)	<i>Otuz Beş Yaş Şiiri</i> (Cahit Sıtkı Tarancı)	<i>Otuz Beş Yaş Şiiri</i> (Cahit Sıtkı Tarancı)
5.	<i>Gazel</i> (Kıldı âfâkı münevver tal'at-i rahşan-ı iyd, Baki)	<i>Karima</i> (Oktay Rifat)	<i>Deli Dumrul</i> (Ziya Gökalp)
6.	<i>Gazel</i> (Sabâ ki dest ura ol zülfe müşk-i nâb kokar, Nedim)	<i>Saadet</i> (Bedri Rahmi Eyüboğlu)	<i>Falaka'dan: Amin Alayı</i> (Ahmet Rasim)
7.	<i>Gazel</i> (Ya rab, belây-ı aşk ile kıl mübtelâ beni, Fuzuli)	<i>Hikâye</i> (Cahit Külebi)	<i>Mehlika Sultan</i> (Yahya Kemal)

Tuncay Böler

8.	<i>Türbe-i Fatih'i Ziyaret</i> (Abdülhak Hamit)	<i>Bir Kavak ve İnsanlar</i> (Haldun Taner)	<i>Tembel Ahmet</i> (Ziya Gökalp)
9.	<i>Tevhid</i> (Şinasi)	<i>Paramparça</i> (Bedri Rahmi Eyüboğlu)	<i>Sudaki Halkalar</i> (Faruk Nafiz)
10.	<i>Kürsi-i İstiğrâk</i> (Abdülhak Hamit)	<i>Kabul</i> (Fazıl Hüsnü Dağlarca)	<i>Anneceğim</i> (Necip Fazıl)
11.	<i>Makber'den Bir Parça</i> (Abdülhak Hamit)	<i>Öldük</i> (Cahit Sıtkı Tarancı)	<i>Diyorlar</i> (Orhan Seyfi)
12.	<i>Bir Ramazan Hatırası</i> (Mehmed Akif)	<i>Karım</i> (Oktay Rıfat)	<i>Türküler</i> (Orhan Seyfi)
13.	-	<i>Sana Gelirken</i> (Zeki Ömer Defne)	<i>Gönlüm</i> (Orhan Seyfi)
14.	-	<i>Siyah ve Karanlık</i> (Fazıl Hüsnü Dağlarca)	<i>Çalı Kuşu'ndan</i> (Reşat Nuri)
15.	-	<i>Denizi Özleyenler İçin</i> (Orhan Veli)	<i>Sekiz Yüz Elli Yedi</i> (Nazım Hikmet)
16.	-	<i>Yalan Dünya</i> (Cahit Sıtkı Tarancı)	<i>Şiir</i> (Ahmet Hamdi)
17.	-	<i>Bu Nasıl Dert</i> (Zeki Ömer Defne)	<i>Kaldırımlar</i> (Necip Fazıl)
18.	-	<i>Serenat</i> (Ahmet Muhip Dranas)	<i>Bir Guguklu Saatin Azizliği</i> (Refik Halit)
19.	-	<i>Deniz Kızı</i> (Orhan Veli)	<i>Bir Böyle Sevmek</i> (Atilla İlhan)
20.	-	<i>İstanbul</i> (Rıfık Melül Meriç)	<i>Diyet</i> (Ömer Seyfettin)
21.	-	<i>Sitem</i> (Orhan Şaik Gökyay)	<i>Mavi Deniz</i> (Tevfik Fikret)
22.	-	<i>Hatırlama</i> (Ahmet Hamdi Tanpınar)	<i>Süleymaniye'de Bayram Sabahı</i> (Yahya Kemal)
23.	-	<i>Nerdesin?</i> (Ahmet Kutsi Tecer)	<i>Ay Peşinde</i> (Refik Halit)
24.	-	<i>Miskinler Tekkesi</i> (Reşat Nuri Güntekin)	<i>Hediye</i> (Tevfik Fikret)
25.	-	<i>Şiir</i> (Ahmet Hamdi Tanpınar)	<i>Efenin Hikâyesi</i> (Halide Edip)
26.	-	<i>Nereden Teşrif</i> (Zeki Ömer Defne)	<i>Destan</i> (Arif Nihat)
27.	-	<i>Yalnızız'dan</i> (Peyami Safa)	<i>Sakarya Türküsü</i> (Necip Fazıl)
28.	-	<i>Panorama'dan</i> (Yakup Kadri Karaosmanoğlu)	<i>Fetih Marsı</i> (Arif Nihat)
29.	-	<i>Yerden Göğe</i> (Faruk Nafiz Çamlıbel)	<i>Fahriye Abla</i> (Ahmet Muhip)
30.	-	<i>Sevmek</i> (Rıfık Melül Meriç)	<i>Esmer</i> (Ahmet Muhip)
31.	-	<i>Beşikten Mezara Kadar</i> (Faruk Nafiz Çamlıbel)	<i>Ecir ve Sevap</i> (Hüseyin Rahmi)
32.	-	<i>Erenköy'de Bahar</i> (Yahya Kemal)	<i>Seyfi Baba</i> (Mehmet Akif)
33.	-	<i>İtri</i> (Rıfık Melül'e) (Yahya Kemal)	<i>Çoban Çeşmesi</i> (Faruk Nafiz)
34.	-	<i>Bahar ve Kelebekler'den</i> (Ömer Seyfettin)	<i>Kelimelerin Hayatı</i> (Ahmet Haşim)
35.	-	<i>Senin İçin</i> (Cenap Şehabettin)	<i>Şiir Hakkında Bazı Mülâhazalar</i> (Ahmet Haşim)
		YİRMİNCİ ASIR-TÜRKİYE TÜRKÇESİNE GEÇİŞ	
36.	-	<i>Seviyye Talip</i> (Halide Edip)	<i>Şehirlerin Dışından</i> (Necip Fazıl)
37.	-	<i>"Geçmiş Günler"den</i> (Ruşen Eşref)	<i>Sayıklama</i> (Necip Fazıl)
38.	-	<i>"Kırpinin Dedikleri"nden</i> (Refik Halit)	<i>Otel Odaları</i> (Necip Fazıl)
39.	-	<i>"Bir Serencam"dan</i> (Yakup Kadri)	<i>Hırs</i> (Necip Fazıl)
		YİRMİNCİ ASIR-OSMANLICA	
40.	-	<i>Yavuz Mersiyesi "Çaldıran"dan</i> (Yahya Kemal)	<i>Tabut</i> (Necip Fazıl)
41.	-	<i>Çubukludan Gazel</i> (Yahya Kemal)	<i>Sinema</i> (Ahmet Haşim)
42.	-	<i>Ezan-ı Muhammedi</i> (Yahya Kemal)	<i>Bir Damla Kan</i> (Ahmet Hikmet)
43.	-	<i>Gedik Ahmet Paşa'ya Gazel</i> (Yahya Kemal)	<i>Halaskârlar</i> (Reşat Nuri)
44.	-	<i>Batarya ile Ateş'ten</i> (Süleyman Nazif)	<i>Bayram</i> (Mehmet Akif)
45.	-	<i>Harap Mabetler'den</i> (Halide Edip)	<i>İtizar-ı Aşk</i> (Halit Fahri)
46.	-	<i>Kış</i> (Ahmet Haşim)	<i>Tecelli yahut Teselli</i> (Abdülhak Hamit)
47.	-	<i>Ölmek</i> (Ahmet Haşim)	<i>Pederimin Mezarında</i> (Samipaşazade Sezai)
48.	-	<i>Tiyatrolar</i> (Cenap Şehabettin)	<i>Eytam-ı Şühedaya</i> (Cenap Şehabettin)
49.	-	<i>O Belde</i> (Ahmet Haşim)	<i>Bir Şeb-i Mazi</i> (Faik Ali)
50.	-	<i>Ferda</i> (Tevfik Fikret)	<i>İngiltere Hatıratından</i> (Samipaşazade Sezai)
51.	-	<i>Bizans Karşısında Türkler'den</i> (Ahmet Refik)	<i>Terkib-i Bend'den</i> (Ziya Paşa)
52.	-	<i>Âlimler ve Sanatkârlar'dan</i> (Ahmet Refik)	<i>Latifi Tezkiresi'nden</i> (Latifi)
			TARİHİ METİNLER
53.	-	<i>Osmanlı Tarihi'nden</i> (Ahmet Rasim)	<i>Tarih-i İslam'dan: Türkler ve İslam</i> (Şehbenderzade Ahmet Hilmi)
54.	-	<i>Devlet-i Osmaniyye Tarihi'nden</i> (Hammer-Mehmet Ata)	<i>Selçukname'den: Osman Gazi'nin Bey Seçilmesi</i> (Yazıcıoğlu Ali)
55.	-	<i>Tarih Musahabeleri</i> (Abdurrahman Şeref)	<i>Tevarih-i Âl-i Osman'dan: Boz Atlı Gayb Erenleri</i> (Anonim)

56.	-	<i>Bir Lahza-i Teahhur</i> (Tevfik Fikret)	<i>Tarih-i Devlet-i Osmaniyye'den: Ahd-i Sultan Murat Han-ı Evvel</i> (Abdurrahman Şeref)
		ONDOKUZUNCU ASIR-OSMANLICA	
57.	-	<i>Sis</i> (Tevfik Fikret)	<i>Cihannüma'dan: Fatih Sultan Mehmet</i> (Neşri)
58.	-	<i>Aşk-ı Memnu'dan</i> (Uşşakizade Halit Ziya)	<i>Tezkiretü'l-Bünyân: Mimar Sinan'ın Hatıraları</i> (Sâî Çelebi)
59.	-	<i>Elhan-ı Şita</i> (Cenap Şehabettin)	<i>Seyahatname'den: Kasımpaşa Şehri</i> (Evliya Çelebi)
	-	[...]	[...]

Yukarıda bahsedilen ve kitapların arka kısmında özel bir bölüm olarak bulunan metinlerden başka, ders kitaplarının bazılarında dersler/konular anlatılırken yer verilen ve ilgili dersin konusundan -çoğu kez- bağımsız birtakım okuma metinleri de vardır. Esasen bu okuma metinlerinin derste ele alınan konunun öğretimine de yönelik olması gerekmektedir. Örneğin, şimdiki zaman dersin konusu ise bu derste kitaba alınan metinde şimdiki zaman çekimlerinin yer alması fayda sağlayacaktır. Özetle, kitaplarda her bir konu için esasında hareket noktası *metin* olmalıdır.

Bu anlamda OEHD'de 4. derste ele alınan konudan bağımsız olarak, *Eski Metinlerden Parçalar* başlığı altında *Kelile ve Dimne*, *Peygamberler Kıssaları Tercümesi*, *Âşık Paşazade Tarihi*'nden örnekler matbu harflerle verilmiştir. Metinlerden hemen sonra metnin Latin harfli şekli ve Türkiye Türkçesiyle ifadesi *Çevriyazısı ve Manası* başlığı ile sunulmuştur. Burada kimi metinlerden sonra *Kelimeler* başlığıyla bilinmediği düşünülen sözcüklerin anlamlarına da yer verilmiştir:

Dördüncü ders: Eski metinlerden parçalar	
I.	
اول بازركان يز سفر ايلكه دتدی كم بازركانك ايله / انوكلا اكي اكوز وادی ، برينك ادى شنه برينك ادى بنده / پس يوله بر كوملكن وادی. شنه اول كوملكنه ددی. يز يك حيله اكي چقردر / حالي طاقی یوغدی كم يول پوريه. پس بازركان بر مزدور ددی اكي اول اراده تيارله و صقيله. (<i>Kelile ve Dimne'den; XIV. yüzyıl yazmalarından</i>)	
Çevriyazısı ve mânası	
(Çevriyazı)	Ol bazirgân yüz sefer eylemege dütti kim bazirgânlık eyleye.
(Anlam)	O tüccar sefere yüz tuttu, tüccarlık (bazirgânlık) etsin diye.
(Çevriyazı)	Anunıla iki öküz vardı, birisinin adı Şenzebe birisinin adı Bendebe.
(Anlam)	Yanında iki öküz vardı, birinin adı Şenzebe öbürünün adı Bendebe idi.
(Çevriyazı)	Pes yolda bir kömülgen vardı, Şenzebe ol kömülgene düşdi.
(Anlam)	İmdi yol üzerinde bir bataklık vardı, Şenzebe o bataklığa düştü.
(Çevriyazı)	Yüz bin hileyle anı çıkardılar, hali takatı yoğdı kim yol yüriye.
(Anlam)	Yüz bin hile ile onu çıkardılar, (ama) yol yürümeğe hali takatı yoktu.
(Çevriyazı)	Pes bazirgân bir müzdür dutti, anı ol arada timarlara ve saklaya.
(Anlam)	İmdi bazirgân (tüccar) ücretle bir adam tuttu ki ona orada baksın ve onu beklesin diye.
(Emre, 1948, s. 13)	

OTK1'de ise konular anlatılırken 16. dersten itibaren her bir dersin başında okuma metinlerine yer verildiği görülmektedir. Öte yandan, eserde 3. derste hecelerin, 4, 5, 6, 7, 8, 9, 10, 11. ve 14. derslerde kelimelerin, 15. derste ise kelimeler yanında birtakım atasözlerinin okunması ve yazılması çalışmaları bulunmaktadır. Dolayısıyla OTK1'de *harf* > *hece* > *kelime* > *cümle* > *metin* şeklinde bir okuma ve yazma silsilesinin varlığından söz etmek mümkündür.

Ders kitaplarının başında konular anlatılırken yer alan okuma metinleri aşağıda gösterilmiştir:

Tablo 13: Osmanlı Türkçesi Ders Kitaplarında Konular Anlatılırken Yer Alan Metinler

OEHD	OD	OTK
4. ders: Eski Metinlerden Parçalar (<i>Kelile ve Dimne I, II, III, IV, V, VI, Peygamberler Kıssaları Tercümesi I, II, III, Âşık Paşazade Tarihi'nden örnekler 14. bap, 26. bap, bir hikâye, 152. bap.</i>)	OD'de bu bölümde yer alan sadece bir metin vardır. O da <i>Vokalllerin imlası</i> başlığı altında Arap harfli metni yanında Latin harfli biçimi verilen Yahya Kemal'in <i>Sessiz Gemi</i> 'sidir.	15. dersin başında okuma metni yoktur, fakat <i>Alıştırmalarda</i> okunması için kitaba alınan atasözleri yer almaktadır. 16. derste: <i>Hasisin Tavuğu</i> (<i>Bu dersten itibaren her dersin başında bir okuma metni yer almaktadır.</i>)
-	-	17. derste: <i>Büyükanne</i> (Ulvi)
-	-	18. derste: <i>Çanakkale Masalı</i> (Nazım Hikmet) Alıştırma kısmında: <i>Kurt ile Ayı</i> (Ziya Gökalp) ve <i>Hikâye</i> (Cahit Külebi)
-	-	19. derste: <i>Akıncı</i> (Yahya Kemal), <i>Osmanlı Bayrağı</i> (Alaattin)
-	-	20. derste: <i>Kendi Düşen Ağlamaz</i> (İsmail Hikmet Ertaylan -Kitapta yazar ismi yok-)
-	-	21. derste: <i>Sokağın Bana Söyledikleri</i> (Peyami Safa) <i>Burada ilk defa mensur bir metne yer veriliyor.</i>
-	-	22. derste: <i>İstanbul'u Dinliyorum</i> (Orhan Veli), Yahya Kemal'in Ses şiirlerinden bir parça.
-	-	23. derste: <i>Ala Geyik</i> (Ziya Gökalp) Alıştırma kısmında: <i>Dede Korkut Dilinden ve Durub-ı Emsal</i> başlıklı atasözleri
-	-	24. derste: <i>Gazel</i> (Namık Kemal)
-	-	25. derste: <i>Bursa'nın Geri Alınması</i> (Hamdullah Suphi) Alıştırma kısmında: <i>Şafakta</i> (Ahmet Haşim)
-	-	26. derste: <i>Endülü's'te Raks</i> (Yahya Kemal) Alıştırma kısmında: <i>Ne İçindeyim Zamanın</i> (Ahmet Hamdi Tanpınar)
-	-	27. derste: Bu derste başlangıçta metin yok. Alıştırma kısmında: <i>Durub-ı Emsal</i>
-	-	29. derste: Alıştırma kısmında: <i>Kitâbe-i Seng-i Mezâr</i> (Orhan Veli)
-	-	31. derste: Tarih metinlerinden alınmış Arapça ay adlarının geçtiği cümleler yer almaktadır.

Osmanlı Türkçesi ders kitaplarında yer alan metinlerin okunaklı olması metinlerle ilgili bir başka konudur. Bu anlamda 1948 tarihli OEHD dâhil olmak üzere, kitaplarda yer alan matbu metinlerde okunaklı olmak bakımından herhangi bir sorundan bahsetmek güçtür. Fakat aynı şeyi el yazması eserlerden alınan bazı metin örnekleri için söylemek ise mümkün değildir. Tabii bunda el yazması metinlerin kendilerinden kaynaklanan zorluklar yanında, metinlerin kitaplarda renkli olarak veril(e)memesi de etkili olmuştur.

Aşağıda her bir Osmanlı Türkçesi kitabından matbu ve el yazması metin örnekleri alınmıştır:

کرسی استغراق کنار بحرہ خوش بر محلد ناظر عالم ؛ تجبر ایلہ مش بر . وجدہ اوستندہ بر آدم ؛ خیالتدر ، اوطورمش فکر ایلہ مشغولدر ہر دم ؛ کینمشدر بیاض اما باقرسک عرض ایدر ماتم . بولوتلر ، دالغار ، یلدیزلر اطرافدہ ہب محرم ؛ آغاچلر ، جویلر ، قوشلر ، چیچکلر دائماً خرم ! * * بو تنها یرلری کوردکی سن ظن ایتہ خالیدر ؛ خیالاتملہ مسکوندہ ، بو یرلر پر مالیدر ؛ محاط مجزدر ؛ ہم لاتناہی برلہ مالیدر ؛ بو موقعدر یرم ، ساحلہ بر کرسی عالیدر . بولوتلر ، دالغار ، یلدیزلر اطرافدہ ہب محرم ؛ آغاچلر ، جویلر ، قوشلر ، چیچکلر دائماً خرم ! * * [...]
<i>Abdülhak Hamid, Kürsi-i İstiğrak</i> (Emre, 1948, s. 149)

نادم حیات

مقهور ندامت، نظرم یرلره معطوف،
 پیرامن عزمده خیالات سیهپر؛
 معنالی تبسملره معروض و مکدر،
 معنالی سؤالات ایله هر خطوه ده موقوف؛
 آواره طولاشمقدهیم أبعاد حیاتی.
 ییلرجه تحری در مسدود نجاتی،
 ییللرجه متاعبله مصائبله دوگوشمک،
 گزمک بو دیکنلکده گرانبار سفالت،
 مسموم، آجی بر زهر ایله مسموم. نهایت
 بر گل قوپاروب قوقلامه دن طوبراغه دوشمک!
 بن بویله می صاندم سنی، آی عمر غم آلود؟
 بر تلخی نفرتله گوگل، نادم بی سود،
 تقدیس ایدیور سایه قهرکده مماتی!

توفیق فکرت

On dokuzuncu asır, Osmanlıca, Tevfik Fikret, Nadim-i Hayat
 (Ergin, 2012, s. 120)

کرسی استغراق

کنار بخرده خوش بر محلدلر ناظر عالم
 تحجر ایله مش بر موجدلر ؛ اوستنده بر آدم
 خیالتدر اوتورمش فکر ایله مشغولدر هر دم
 کینمشدر بیاض اما باقارسک عرض ایدر ماتم
 بلوطلر ، دالغهلر ، ییلدیزلر اطرافده هپ محرم
 اغاچلر ، جویبلر ، قوشلر ، چیچکلر دایماخرم.
 بوتنها یرلری کوردکی سن ظن ایته خالیدر
 خیالاتله مسکوندر ؛ بویرلر بر معالی در .
 محاط عجذر در هم لاتناهی برله مالیدر
 بوموقعدر یرم ساحلده بر کرسی عالیدر

بلوتلر ، دالغهلر ، ییلدیزلر اطرافده هپ محرم
 اغاچلر ، جویبلر ، قوشلر ، چیچکلر دایماخرم

[...]

Abdülhak Hamid, Kürsi-i İstiğrak
 (Develi, 2011b, s. 50)

El yazması metin örnekleri:

OEHD’de el yazması eserlerden metin örnekleri yoktur.

سہیل و نوبہار و دن

دیدیلم حجاب اشغ پاریے دلیجا دُنیش دُنچن یاریے
 بکایاری اولرسه اوله ککد کیکلی حکایتد ایریش بگز
 شولدی بیک شرخ ایلم شریحه کطات مغل اید شاباش حه
 حکایت همان معنی نیا دونا عبارت کروسه طوندن طنا
 جورک تخدن کخدن طغری شت یکرک اولایک بوغنی

[...]

On dördüncü asır, Eski Anadolu Türkçesi, Süheyl ü Nevbahar'dan
 (Ergin, 2012, s. 211)

ته مصل بلوا اولیدی نه سردان بواشدن کسه اولنر خبردار
 ته بیلیدی کنی یانه کدی ب هراپنک حل جرم کمر صوراید
 چلب کسرد هب یولور برنج شریعت معلوم اندی هری برنج
 نهم وارذ کراپنر قرانده مطلق ولا مطیع کلا یاسین کسجی
 بیا اندی صفیق کد کدای یار کتورک حق یلند صیدق اقرار
 خداقی اندی یلمک کرک سیز چلب بیزد غن قلمو کرک سیز

[...]

Hatiboğlu, Bahru'l-Hakayık, XV. yüzyıl
 (Develi, 2011b., s. 220)

Burada bir konudan daha bahsetmek gerekir. Ders kitaplarından sadece OEHD’de metinlerden sonra ilgili metinde geçen kimi kelimelerin ve terkiplerin (taamlamaların) anlamlarının düzenli bir şekilde verildiği, OTK’de ise sadece birkaç metinde bu yöntemin uygulandığı görülmektedir. Osmanlı Türkçesi dersleri için sözlük kullanımının çok önemli olduğunu düşünmekle birlikte, metinlerde geçen ve anlamının öğrenciler tarafından bilinmediği düşünülen kelime ve terkiplerin metinden hemen sonra veya kitaba eklenecek müstakil bir *Sözlük* bölümü hâlinde verilmesinin faydadan hali olmadığı açıktır. Nitekim, Osmanlı Türkçesi derslerinde öğrencilerin buna olan ihtiyaçları görülmektedir.

Osmanlı Türkçesi Ders Kitaplarında Yazı Türleri

Arap yazısı zaman içerisinde gelişmiş ve estetik bir değer kazanmıştır. Bu biçimde bir sanat yazısı durumuna gelen Arap yazısının *rika*, *nesih*, *sülüs*, *talik*, *divani*, *kûfi*, *siyakat* gibi değişik biçimleri ortaya çıkmış ve söz konusu yazı türleriyle Osmanlı Türkçesi Döneminde de birçok metin, belge vs. kaleme alınmıştır. Söz konusu yazı türleri açısından bakıldığında, Osmanlı Türkçesi ders kitaplarından OEHD’de Ahmet Cevat Emre’nin konuya değinmediği görülmektedir. OTK1’de yazı türleri kısaca tanıtıldıktan sonra bazı yazı türlerine örnekler verilmekle yetinilmiştir (Develi, 2011a, 24-26). Yazı türleri OD’de dördüncü bölümde müstakil olarak detaylı bir şekilde ele alınıp incelenmiş, her bir yazı stiline özellikleri anlatılmıştır. Ayrıca Muharrem Ergin, el yazısı örnekleri sunarken eğitim açısından önemli bir şey yapmış, kimi Türkoloji öğrenci ve hocalarının (Ali Alparslan, Fahir İz, Orhan Okay, Abdülkadir Karahan, Ahmet Caferoğlu, İbrahim Kafesoğlu, Sadeddin Buluç, Mehmet Kaplan, Muharrem Ergin vb.) el yazılarına da kitabında yer vermiştir:

غریبک آفاقنی صارشه جلیک زرھلی دووار
بنم ایامه دولو کوکسم کبی سر صدم وار
اولوسوه قورقمه ناصیل بویدر بر ایمانی بوغار
مدنیت دیدیک تک دیشی قالمسه جانادار

Türkoloji son sınıftan Mehmet Çavuşoğlu'nun el yazısı

کیم بو جنت وطنک اوغریه اولز که فدا
شیدا فیتقرا صید طور اخی صیقک شهدا
جانی جانانی بونوده واری آیین ده خدا
ایتر سین نک وطنده بنی دنیا ده جدا

Orhan Okay'ın el yazısı

ارزیه درجه ایله بیله کجه ایله دله کاشم
صبر جوده - الیه پشاقه قاندر یانم
فتقرا روح جود کایدو - فشم
ارزیه پوک دیرک دیرک دیرک دیرک
کاندیر - سه دشتقرا کما اندازک صلا
ارمیه - آرتنه دیرک دیرک دیرک دیرک
ایله کاشم - کاشم دیرک دیرک دیرک
حقیه - کاشم دیرک دیرک دیرک
حقیه - حق کاشم دیرک دیرک

Fâhir İz'in el yazısı

(Ergin, 2012, s. 109)

OD'de yazı türlerinin Türkçe kelimelerin yazımı ile Arapça ve Farsça unsurlardan sonra dördüncü bölümde ele alınması oldukça yerindedir. Çünkü öğrenci söz konusu bölüme gelinceye kadar Osmanlı Türkçesiyle ilgili gerekli donanıma artık sahip olacak; böylelikle öğrenci tarafından yazı türlerinin ve bu yazı türlerinin özelliklerinin kavranması kolaylaşacaktır.

OTK1'de yazı türleri hareketlerden de bahsedilen ikinci derste ele alınmıştır. Develi'nin de belirttiği üzere OTK1'in daha ilk derslerinde yazı çalışmalarına yer verilmiş, öğrenciler tarafından kopya edilerek çalışılması için verilen metinler kitapta rika yazısıyla yazılmıştır (Develi, 2011a, s. 24). Arap harflerinin en çok kullanılan yazı stili olan rikaya OTK'de yer verilmesi doğru bir tutumdur.

Burada *paleografi* yani el yazılarını okuma bilgisi konusunda, incelenen Osmanlı Türkçesi kitaplarının oldukça sınırlı bilgiler sunduğunu belirtmek gerekir. Aslında *paleografya* (yazı bilimi) ayrı bir bilim dalı olup bu konuda klasik Osmanlı Türkçesi kitaplarından farklı olarak, el yazısını konu olan ve çeşitli yazı stillerinin okunmasına odaklanan kitapların sayılarının artması gerekmektedir.

Osmanlı Türkçesi Ders Kitaplarında Aruz

Aruz konusuna yer veren yegâne Osmanlı Türkçesi kitabı Ergin'in OD'sidir. OD'nin beşinci bölümü aruza ayrılmıştır. Eserde metinler bölümüne geçilmeden önce aruzun özet bir şekilde iki buçuk sayfada ele alındığı, konuyla ilgili kısa bilgilerden sonra Türkçede kullanılan kalıpların listesine yer verildiği görülmektedir¹⁴. OHED ve OTK'de ise aruz yer bulmamıştır. Aslında aruz ölçüsüne Osmanlı Türkçesi ders kitaplarında yer verilmesi oldukça yararlıdır. Zira, bilindiği gibi manzum metinlerde kimi zaman aruz ölçüsüne göre okumalar yapılabilen ve ya aruz ölçüsü metinlerin doğru okunmasına yardımcı olabilmektedir. Bu nedenle, Osmanlı Türkçesi kitaplarında aruzun özellikle bu yönüyle ve birtakım örnekler verilmek suretiyle ele alınması yerinde olacaktır.

Osmanlı Türkçesi Ders Kitaplarında Yazma Etkinlikleri

Osmanlı Türkçesi derslerinde öğrencilerin en çok zorlandıkları konulardan biri de Arap harfleri ile *yazı yazmaktır*. Bu anlamda Osmanlı Türkçesi öğretiminde genellikle okuma üzerinde yoğunlaşıldığını *yazı yazmanın* ihmal edildiğini söylemek yanlış olmayacaktır. Esasen kitaplarda okumaya yardımcı olmak bakımından Osmanlı harfleriyle yazı yazmaya da gereken önemin verilmesi icap etmektedir. Bu bağlamda müstakil yazma derslerinin konması dahi söz konusu olabilir.

Bunlardan başka yazı konusunun Osmanlı Türkçesinde üç boyutu düşünülebilir:

Bunlardan ilki, her bir harfin kurallarına uygun olarak yazılmasıdır. Nasıl ki Latin alfabesindeki harflerin mesela a'nın, b'nin, t'nin bir yazım biçimi varsa ve ilk okuma-yazma kitaplarında bu harflerin yazım yönü vs. oklarla gösteriliyorsa veya harfler noktalanarak üzerinden gidilmek suretiyle yazı çalışmaları yaptırılıyorsa, aynı durum Osmanlı harfleri için de söz konusu olabilir. Osmanlı Türkçesi ders kitapları bu bakımdan incelendiğinde harflerin yazımı konusunda OHED ve OTK'de alfabeyi gösteren tablolarla verilenler dışında herhangi bir özel açıklamanın, etkinlik ya da alıştırmaların yer almadığı görülmektedir. Denilebilir ki, OHED ve OTK'de harflerin nasıl yazılması gerektiği konusu dersi veren öğretim elemanına bırakılmıştır. Bu durumun farkında olan Muharrem Ergin OD'de diğer kitaplardan farklı olarak *Harfler ve birleşmeleri üzerinde tamamlayıcı bilgiler* başlığı altında yazdığı 18 maddede özellikle yazı konusuna dair birtakım detaylara yer vermektedir.

Ergin'in kitabına aldığı *Harfler ve birleşmeleri üzerinde tamamlayıcı bilgilerden* bazıları şunlardır:

¹⁴ Faruk K. Timurtaş da aruzu müstakil bir bölüm olarak kitabında ele almıştır (Timurtaş, 2012, s. 194-232).

5. Başta ve ortada gövdesi dış hâline gelen ب، پ، ت، ث، ن، ی، ج، ح، خ dan önce gelince dişleri aşağıya döner: نج، تج، جد gibi.

6. Dişli harflerden üç tanesi yan yana gelince, karışmasın ve belirli olsun diye ortadaki diş diğerlerinden daha uzun olur: بیت، بنه، misallerinde olduğu gibi. El yazısında dişler arasındaki bu fark gözletilmez.

7. ص، ض، ص، ش، س harfleri tek başın veya sonda oldukları zaman burada görüldüğü gibi sondaki dişlerini kaybeder, baştaki ve ortadaki şekillerinden bir diş eksik yazılırlar.

8. ز، ر، و ve sondaki ن harfi ortadaki bir dişli harften sonra gelince dişin tepesinden bir köprü ile birleşirler: تیر، ستر، بین، تیر gibi.

9. م، خ، ح، ج، ی gibi aşağıya dönen harfler de ortadaki bir dişli harfin sonunda dişin başından birleşirler. Bu bilhassa el yazısında böyledir: بنم، نیجه، بنی misallerinde olduğu gibi.

[...]

12. Kolay ve süratli yazıldığı için el yazısı olarak rık'a seçilmiştir. Alfabe cetvelinde de görüldüğü gibi el yazısı ile kitap yazısı arasındaki başlıca farklar şunlardır:

Kitap yazısındaki noktalar el yazısında birleştirilir. Böyelce iki nokta bir çizgi, üç nokta bir çengel hâlini alır. Kitap yazısında harfin üstündeki üç noktanın ikisi aşağıda, biri yukarıda, harfin altındaki üç noktanın ikisi yukarıda, biri aşağıdadır: ش، ب، گ gibi. El yazısında ise altta da, üstte de çengelin tepesi, yani tek nokta yukarıda olur.

El yazısında ج، ح، خ harfleri sağdan daima aşağıya düşecek şekilde üst çengel-lerinden birleşirler. Kitap yazısında ise ancak م ve dişli harflerden sonra aşağıya düşcek şekilde yazılır, diğer harflerle yan yana gelirler. م harfi de el yazısında dâima aşağıya düşecek şekilde gözünün yuvasından birleşir.

ج، ح، خ harflerinin kitap yazısında açık olan gözleri el yazısında kapatılır. Harfler başta olunca bu kapatma çizgisi, aşağıda rık'a yazısında da görüldüğü gibi, bazı harflerle birleşirken sadece gözü kapatmakla kalır, bazılarında ise aşağıya geçer. Çizgi aşağıya geçiyorsa göz köşeli olur.

[...]

(Ergin, 2012, s. 9-10)

Yazı konusundaki diğer bir önemli nokta ise kitaplarda yer alması gereken *yazma etkinlikleridir*. Tıpkı okuma alıştırmaları gibi yazma alıştırmaları söz konusu olduğunda, daha önce de ifade edildiği gibi, özellikle OTK'de ilk derslerden itibaren birtakım etkinliklere yer verildiği görülmektedir. Zaten kitabın başında bu durum Hayati Develi tarafından şöyle ifade edilmiştir: “Başlangıç derslerinde yazı ve okuma bir arada ele alınmıştır. Öğrencinin verilen metinleri defalarca kopya ederek yazması hem yazmayı hem okumayı öğrenme açısından yararlıdır. Bizim *Yazı* bölümlerinde verdiğimiz uygulama örnekleri Osmanlı Türklerinin bir tür işlek el yazısı olan rika harflerini esas almaktadır” (Develi, 2011a, s. 10). Kitabın ilerleyen sayfalarında Develi'nin öğrenmenin daha iyi ve sağlam olması için yazarak çalışmanın önemine dikkat çekmesi de mühimdir (Develi, 2011a, s. 24). “Başlangıçta yazıyı da öğrenmek isteyenlerin verilen örnekleri şeffaf bir kâğıt ile üzerinden yumuşak bir kurşun kalem (resim kalemi) kullanarak kopya etmeleri yararlı olacaktır” (Develi, 2011a, s. 24). OTK'de *Metinler* bölümünde de değinildiği gibi, yazı etkinliklerinin okumayla birlikte ele alındığı ve *harf > hece*

> *kelime* > *cümle* > *metin* silsilesinde olduğu söylenebilir. OTK'de yer alan aşağıdaki yazı alıştırmaları da bunu göstermektedir:

Aşırtırma

آیشلر مه

Aşağıdaki heceleri okuyunuz ve yazarak çalışınız.

لو	شه	شو	ها	با	چو	طا	بی
وه	صه	یا	جی	قا	په	پو	پی
بو	طه	جا	طی	تا	ته	تو	تی
طا	نه	ظو	پا	ذی	ئه	ثو	ئی
هو	صا	زه	چا	طو	جه	یی	ظه
غا	به	غو	ده	هه	قه	غه	چی
فا	فه	را	فی	حا	وو	حو	ری

[...]

3. ders, *Aşırtırma*
(Develi, 2011a, s. 29)

Alıştırma

آلیشدرمه

Aşağıdaki kelimeleri okuyunuz ve yazarak çalışınız.

قیا	چالا	ماشا	پاشا	چاتاق	حالا	یاصا	آقا
بابا	باتاق	پاتاق	بالا	پاپا	قاپان	آچا	باغا
چابا	چاپا	چاغا	پاچا	آبا	حارا	حاشا	چاقا
قارا	قاصا	چاچا	آشار	ماپا	ماصا	شایاق	مالا

[...]

5. ders, *Alıştırma*
(Develi, 2011a, s. 41)

Aşağıda İstiklâl Marşı'nın ilk iki kıtasının rika ile yazılmış bir örneği verilmiştir. Bu metni önce üzerinden kopya ederek, sonra bakarak yazınız.

استقلال مارشی
قهرمان اوردوزمه
قورقاسونمیز بوشفقارده يوزده آل سانجاق،
سونمه دن يوردريك اوشنه توشه اك صولك اوجاق،
اوبنم ملتلك يلديزيدر يارلا ياچيق،
اوبنمدر اوبنم ملتلكدر آنجاق؛

6. ders, Yazı
(Develi, 2011b, s. 50)

16. Ders

« خسیس » ك طاووغی

خسیس بر کویلونك واردی برطاووغی :
صاب صاری تویلی، قویروغی سیم سیاه ؛
اومطلق هر صباح
قوجامان بر آتون یومورتلار دوروردی !
کویلونك یوره کی سونجیله ووردی ...
بر کون بوخسیسك پك عقلی دولاشدی ؛
« یوزم طاووقده وار مطلق خزینه !
قارننی دلسه مده
آتونلری آلسه ! ، دیهرك صاواشدی ؛
سونجیدن فیرلادی باشندن قاووغی !
آز طمع چوق زیان کتیریر ، محقق ...
طاووقده هیچ برشی بولمادی بواجق ! .

صاواشدی Savaş Uğraştı, didindi.

- Metni okuduktan sonra yazarak çalışınız.
- Bilmediğiniz kelimeleri sözlükten bulup anlamı ve yazılışıyla birlikte öğreniniz.

16. ders, *Hasisin Tavuğu*
(Develi, 2011a, s. 95)

Yukarıdaki tespitlere ek olarak, bazıları aşağıya alınan OTK'deki yazma etkinliklerinin kolaydan zora bir yol izlediğini söylemek mümkündür.

26. ders: *Alıştırmalarda Osmanlı harfleriyle verilen Ne İçindeyim Zamanın* (Ahmet Hamdi Tanpınar) adlı şiirin yazarak çalışılması istenmiştir. Ayrıca burada kitapta ilk defa *Bir*

Nazarda Kalmayalım (Yunus Emre) adlı metin Latin harfleriyle verilmiş ve Osmanlı harfleriyle yazılması istenmiştir.

28. ders: *Alıştırmalarda* Latin harfleriyle verilen *Çubuklu Gazeli* (Yahya Kemal)'nin ve Süleyman Paşa'nın *Mebâni'l-İnşâ* adlı eserinden alınan bir metnin Osmanlı harfleriyle yazımı istenmektedir.

30. ders: *Alıştırmalarda* Latin harfleriyle verilen *Terkîb-i Bend'den* (Ziya Paşa) adlı metnin Osmanlı harfleriyle yazımı istenmektedir.

31. ders: *Alıştırmalarda* Latin harfleriyle verilen *Tesdîs-i Beyt-i Yahya* (Recaizade Mahmut Ekrem) adlı metnin Osmanlı harfleriyle yazımı istenmiştir.

35. ders: *Alıştırmalarda* Hayrullah Efendi'nin *Mesâil-i Hikmet* adlı eserinden alınan ve Latin harfleriyle verilen bir metnin Osmanlı harfleriyle yazımı çalıştırılmaktadır.

OEHD ve OD'de herhangi bir yazım alıştırması yoktur.

Yazı konusundaki üçüncü önemli nokta da kelimelerin ve bu kelimelere gelen eklerin doğru olarak yazılması yani imla hususudur. Türkçe kelimelerde ne zaman sin veya sad, ne zaman kaf ya da kef vb. kullanılacağı, hangi ekin nasıl yazılacağı yine Arapça ve Farsça kelimelerin doğru olarak yazılması Osmanlı Türkçesinin yazı bakımından önemli konuları arasındadır. Bunlar hakkında kitaplarda *Türkçe*, *Arapça* ve *Farsça unsurlar* bölümlerinde birtakım bilgilere yer verilmiştir.

Osmanlı Türkçesi Ders Kitaplarında Metot/Yöntem

Ders kitaplarında konuların anlatılmasında kullanılan metot/yöntem son derece önemlidir. Çünkü, kitap bu metot üzerine bina edilecektir. Osmanlı Türkçesi ders kitaplarından OEHD ve OTK'nin *ders* adı altında küçük bölümler hâlinde düzenlendiği görülmektedir. Bununla beraber, Hayati Develi OTK1'de kitaptaki metotla ilgili olarak şu bilgileri vermektedir: “Bu kitaptaki esas metodumuz, kolaydan zora, temel bilgilerden ayrıntıya doğru adım adım gitmektir. Bundan dolayı dil bilgisi kuralları bilimsel sıra içinde değil, en kolaydan en karmaşığa doğru, öğrenmeyi kolaylaştırıcı bir sıra içinde verilmiştir. Öğrenciye dil bilgisi kuralları metni okumasına ve anlamasına yarayacak bir anlayış içinde verilmeye çalışılmış; başlangıç seviyesindeki öğrenciye Arap ve Fars dil bilgisinin ve bilimsel uzmanlığın ayrıntılı, girift bilgileri yüklenmeye çalışılmamıştır” (Develi, 2011a, s. 9). Cemal Aksu'nun da yerinde tespitiyle daha önce hazırlanmış eserlerde takip edilen usul daha ziyade önce Osmanlı Türkçesi ile ilgili gramer bilgileri vermek, sonra da Arap alfabesiyle yazılmış örnekleri sıralamak şeklindedir. *Osmanlı Türkçesi Kılavuzu*'nda ise konular ders şeklinde düzenlenmiş, o konuyla ilgili bilgi ve örnekler verilmiş, ardından alıştırma kısmına geçilmiştir (Aksu, 2001, s. 221). Bunlara ek olarak, OTK'de derslerin sonunda o derste üzerinde durulan konuların özetine de yer verilmesi kitabın kullanışlılığını artıracaktır. “Ders kitaplarındaki alıştırmaların yetersizliği de önemli bir meseledir. Zira, ders saati eksikliği öğretim üyeleri tarafından evlere verilen alıştırmalarla giderilmeye çalışılmaktadır. Ancak ders kitaplarındaki alıştırmaların yetersizliği ve kendilerine okul dışında yardımcı olacak birini bulamayan öğrencinin elindeki kitaplardan da yararlanamayışı işleri biraz daha güçleştirmektedir. Ders kitapları hazırlanırken, öğrencilerin tek başlarına kavrayabilecekleri nitelikte alıştırmalara yer verilmesine dikkat edilmesi, başarıyı arttıracaktır” (Akpınar 2016: 11). OEHD ve OD'de yer almayan *alıştırmalar* OTK'de her bir dersin öğrenci tarafından daha etkin bir biçimde öğrenilmesinde önemli rol oynamaktadır. Öte yandan, öğrencilerin yaptıkları hataları kendilerinin de görmelerine imkân sağlamak bakımından, söz konusu alıştırmaların cevaplarının kitapta uygun bir yerde verilmesi yerinde olacaktır.

OTK1'de 22. derste anlatılan şimdiki zaman çekiminden sonra yer alan *alıştırma* bölümündeki etkinlikler aşağıdaki gibidir:

آلیشدرمه

آلیشتیرما

• آشاğıdaki fillerin şimdiki zaman çekimlerini yazınız.

اوزولمك	اوزوليورم	اوزوليورسك	اوزوليور	اوزوليورز	اوزوليورسكز	اوزوليورلر
آغلامق						
خزئلنمك						
ويرمك						
ديمك	دييورم					
يازماق						

• آشاğıdaki metni okuyunuz ve yazarak چالیشینز.

ضروب امثال

عجله ايشه شيطان قاريشير.
 باليق باشدن قوقار.
 آچيق يارايه طوز آكيلمز.
 عقل عقلدن اوستوندر.
 عقلسز باشك جزاسی آياقلر چكر.
 كوكلدن كوكله يول واردر.
 آجی سوز انسان دیندن، طاتلی سوز ییلاق دلیكندن چیقارر.
 داملايا داملايا كول اولور.

22. ders, *Alıştırma*
(Develi, 2011a, s. 122)

Osmanlı Türkçesi Ders Kitaplarında Görsel Materyallerin Kullanımı

Günümüz teknolojisinde görsel materyallerin kitaplardaki yerini alması oldukça kolaylaşmıştır. Ders kitaplarında kullanılacak birtakım görseller hem öğrenmeyi kolaylaştırabilecek hem de öğrenilenlerin pekiştirilmesine, öğrencilerin dikkatlerinin ilgili konuya/derse çekilmesine yardımcı olabilecektir. Bu açıdan bakıldığında 1948 tarihli OEHD’de herhangi bir görsel materyale yer veril(e)memiştir. Aynı durumun -yazı çeşitleri bölümünde yer alan yazı (hat) örnekleri hariç olmak üzere- 1958 yılında ilk baskısı yapılan OD için de söz konusu olduğu söylenebilir.

OTK ise diğerlerine göre daha fazla görsel materyaller içermektedir. 4. derste yer alan hat örnekleri (Develi, 2011a, s. 37), 17. derste *Büyük Anne* adlı metnin hemen üstünde yer alan büyük anne görseli (Develi, 2011a, s. 99), 30. derste yer alan *Servet-i Fünûn* dergisinin kapağı (Develi, 2011a, s. 172), 5. derste yer alan sema eden dervişler (Develi, 2011b, s. 49), 7. derste *Resimli İstanbul* dergisinin 21 Eylül 1325 tarihli nüshası (Develi, 2011b, s. 61), 15. derste yer alan *Cerrâhiyyetü'l-Hâniyye*’den alınan görsel (Develi, 2011b, s. 107), 19. derste Piri Reis’in *Vilayet-i Menteşe* haritası (Develi, 2011b, s. 133) bunlar arasında sayılabilir.

SONUÇ VE ÖNERİLER

Bildiride Ahmet Cevat Emre (*Osmanlı Edebiyatına Hazırlık Dersleri*-OEHD), Muharrem Ergin (*Osmanlıca Dersleri*=OD) ve Hayati Develi (*Osmanlı Türkçesi Kılavuzu*=OTK)'nin Osmanlı Türkçesi kitapları karşılaştırmalı olarak incelenmeye çalışılmıştır.

Buna göre;

Her üç çalışma da Osmanlı Türkçesi öğretiminde kullanılmak üzere hazırlanmış ders kitabı mahiyetinde eserlerdir.

Osmanlı Türkçesi ders kitapları alfabeden sonra gelen *Türkçe*, *Arapça* ve *Farsça unsurlar* ile *metinler* bölümlerinden oluşmaktadır. Söz konusu bölümlerde konular kitaplarda çeşitli yönlerden ele alınıp işlenmiştir.

Türkçe unsurlar bakımından OEHD'de oldukça özet ve sınırlı bilgiler bulunmaktadır. OD'de Türkçe unsurlara OEHD'ye göre biraz daha geniş ama yine de genel hatlarıyla değinilmiştir. OTK'de ise Türkçe unsurlar detaylı bir biçimde ele alınmış, birtakım alıştırma ve uygulama çalışmalarıyla Türkçe unsurlar işlenmiştir.

Kitaplarda Arapça unsurlar bölümü büyük çoğunlukla kalıplara/vezinlere ayrılmıştır. OTK, Arapça kelimelerin vezinlerinin bulunması ve vezinlerle ilgili başka detaylar ile öğrencilere yönelik alıştırmalar/etkinlikler bakımından diğer kitaplarından ayrılmaktadır.

Farsça unsurlar kitaplardaki başka bir bölümü oluşturmaktadır. Farsça tamlamalara verilen önem ve konunun detaylandırılması açısından OEHD ve OTK dikkatleri çekmektedir.

OD ve OTK'de *metinler* bölümü kolaydan zora doğru bir okuma metni silsilesi içermektedir.

Okuma metinleri kitaplara ilgili kaynaktan tarayıcı vb. yardımıyla değil, yeniden dizilmek/yazılmak suretiyle alınmalıdır. Böylelikle, metinde yer alabilecek bir hatanın önüne geçilmiş olacak, hatalar tekrarlanmayacaktır.

Paleografi yani el yazılarını okuma bilgisi konusunda incelenen Osmanlı Türkçesi kitapları oldukça sınırlı bilgiler sunmaktadır. Aslında *paleografya (yazı bilimi)* başlı başına bir bilim dalı olup bu konuda klasik Osmanlı Türkçesi kitaplarından farklı olarak, el yazısını konu olan ve çeşitli yazı stillerinin okunmasına odaklanan kitapların sayılarının artması gerekmektedir.

Osmanlı alfabesiyle yazı yazma konusu ders kitaplarında ihmal edilen bir husustur. Bu anlamda OTK ilk derslerden itibaren yazmaya yer vermek bakımından OEHD ve OD'den ayrılmaktadır.

Osmanlı Türkçesi ders kitaplarında aruz ölçüsüne yer verilmesi yararlı olacaktır. Zira, manzum metinlerde kimi zaman aruz ölçüsüne göre okumalar yapılabilmektedir. Bu nedenle, Osmanlı Türkçesi kitaplarında aruzun özellikle bu yönüyle ve birtakım örnekler verilmek suretiyle ele alınıp değerlendirilmesi okumaya katkılar sağlayacaktır.

Ders kitaplarında kullanılacak birtakım görseller hem öğrenmeyi kolaylaştırabilecek hem de öğrenilenlerin pekiştirilmesine, öğrencilerin dikkatlerinin ilgili konuya/derse çekilmesine yardımcı olabilecektir. Bu açıdan bakıldığında OEHD'de herhangi bir görsel materyale yer verilmemiştir. Aynı durumun -yazı çeşitleri bölümünde yer alan yazı (hat) örnekleri hariç olmak üzere- OD için de söz konusu olduğu söylenebilir.

OEHD ve OD, bilgilerin verilmesi ve örneklerin sunumu şeklinde klasik denebilecek tarzda eserler olmakla birlikte Osmanlı Türkçesi öğretimi için daha modern bir çalışma olan OTK gibi eserlerin hazırlanmasına zemin oluşturmuştur. Bu anlamda OTK, Osmanlı Türkçesi bakımından önemli kimi konuların detaylandırılarak ele alınması ve alıştırmaya vb. etkinliklere yer vermesi açısından diğer iki eserden ayrılmaktadır.

Osmanlı Türkçesi öğretimi konusunda akademik anlamda çok fazla araştırma yapılmadığını da belirtmek gerekir. Osmanlı Türkçesi öğretimi bilim adamları/araştırmacılar tarafından daha fazla ele alınmalı ve konuyla ilgili yayınlar yapılmak suretiyle konunun teorisi ve başka hususlar ortaya konmalıdır. ©

KAYNAKLAR

- Akpınar, Ş. (2016). Osmanlı Türkçesi Öğretimi Üzerine. *Uluslararası Sosyal Araştırmalar Dergisi*, 44, 7-12.
- Aksu, C. (2001). Osmanlı Türkçesi Kılavuzu Hayati Develi, *İlmî Araştırmalar*, 12, 221-222.
- Develi, H. (2011a). *Osmanlı Türkçesi Kılavuzu 1*. İstanbul: Kesit Yayınları.
- Develi, H. (2011b). *Osmanlı Türkçesi Kılavuzu 2*. İstanbul: Kesit Yayınları.
- Emre, A. C. (1948). *Osmanlı Edebiyatına Hazırlık Dersleri*. İstanbul: İstanbul Üniversitesi Edebiyat Fakültesi Yayınları.
- Ergin, M. (2012). *Osmanlıca Dersleri*. İstanbul: Boğaziçi Yayınları.
- Mansuroğlu, M. (1959). Muharrem Ergin Osmanlıca Dersleri II eski yazı-Arapça unsurlar-Farsça unsurlar-aruz-metinler. *İstanbul Üniversitesi Edebiyat Fakültesi Türk Dili ve Edebiyatı Dergisi*, 9, 163-164.
- Sağol, G., Şahin, E. ve Yıldız, N. (2004). *Ahmet Cevat Emre, Türkçe Sarf ve Nahiv Eski Lisan-ı Osmani Sarf ve Nahiv*. Ankara:Türk Dil Kurumu Yayınları.
- Timurtaş, F. K. (2012). *1/Osmanlı Türkçesine Giriş*. İstanbul: Alfa Yayınları.
- Yılmaz, E. (2001). Develi Hayati (2000) Osmanlı Türkçesi Kılavuzu ders kitabı-I. *Türkbilig*, 2001/2, 184.